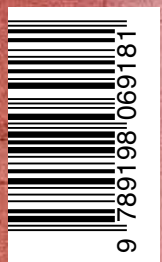

UTFLYKT

I TID OCH RUM — ETT MAGASIN OM KULTURARV I JÖNKÖPINGS LÄN

NUMMER 3 • 2020/2021 • TEMA TID • 75 KR

»Det känns
fortfarande som
om man kommer
på besök, både i tid
och rum.« Följ med
konservatorn till
Aschanska gården.

Årets högtider
förändras
*Typiskt funkis
eller 60-tal?*
TV-spelens kamp
mot klockan
*Ljusprofessorn
och dygnsrytmen*
Hur bedömer
arkeologen ålder?

Konst, kulturhistoria och skapande för alla.

Vetlanda stad 100 år!

Öppet tisdag till söndag
klockan 12–16

Vetlanda Museum

Alltid
fri entré

EKSJÖMUSEUM

Albert Engström
Stadshistoria
Militärhistoria
Konsthallar

www.eksjomuseum.se

APOIDEA
- en konstutställning om bin

UTFLYKT

UTFLYKT I TID OCH RUM
Nr 3 • 2020/2021

Tidskriften UTFLYKT går på upptäcktsfärd i Jönköpings läns kulturarv. Här ryms historien, nuet och framtiden. Vi tittar närmare på länet genom ett nytt tema i varje nummer. UTFLYKT vill ge kunskap om länets kulturarv och väcka nya tankar och egen upptäckarlust hos dig som läser.

UTFLYKT utkommer
med 1 nr per år.

Ansvarig utgivare:
Johan Gärskog

Huvudredaktör:
Anna Stålhammar

Redaktion:
Johan Gärskog
Patricia Hallman
Sergei Muchin
Mikael Nordström
Irene Oskarsson
Anna Stålhammar
Magnus Wahlström

Art Director:
Carl Anders Skoglund (tjl)
Sophie Graalheim (vik)

Omslagsfoto:
Anna Hållams

Repro:
Kuba Rose

Tryck:
Trydells Tryckeri AB, Laholm 2020

ISBN:
978-91-980691-8-1

Utgivningsav:
**Jönköpings läns museum och
Jönköpings läns hembygdsförbund**

© Jönköpings läns museum
Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel 036-30 18 00
info@jkgml.se
jonkopingslansmuseum.se

KÖP DITT EXEMPLAR HÄR:
jonkopingslansmuseum.se/utflykt

UTFLYKT • 3 • 2020/2021

VÄLKOMMEN

Åsa Rosén

Tiden – den bördiga marken

TIDEN SPINNER TRÅDAR. Genom dessa har människan vävt oändligt många vackra, rörande, skrämmande, vardagliga och smått osannolika berättelser. Några av berättelserna har förts vidare mellan generationer i form av vårt gemensamma kulturarv – genom föremål, texter, byggnader, kulturlandskap, sägner, konst och musik. Tiden är den bördiga mark som gör det möjligt för allt detta att växa fram och avnjutas.

Låt oss tillsammans med varsam och ödmjuk hand vårda och tillgängliggöra denna skatt.

DET TREDJE NUMRET av *Utflykt* speglar på olika sätt tiden, vår ständiga och trogna följeslagare genom livet. Du kan bland annat ta del av fysikern Bodil Jönssons perspektiv på tid och rum, läsa om hur vår tids TV- och dataspelande fått uppfinna tiden på nytt, se Aschanska gården genom en konservators ögon och göra några ned-

slag i Jönköpings läns museums fascinerande bild- och föremålssamlingar.

TIDEN GER OSS MÖJLIGHET att verka, reflektera, drömma, förlåta, minnas och glömma. I gränslanden mellan kunskap, minnen och fantasi kan vi dessutom fritt färdas mellan dåtid, nutid och framtid. Denna förmåga ger oss i sin tur chansen att få åtminstone en handfull svar på de universella frågorna »Vem är jag?«, »Varifrån kommer jag?« och »Vart är jag på väg?«.

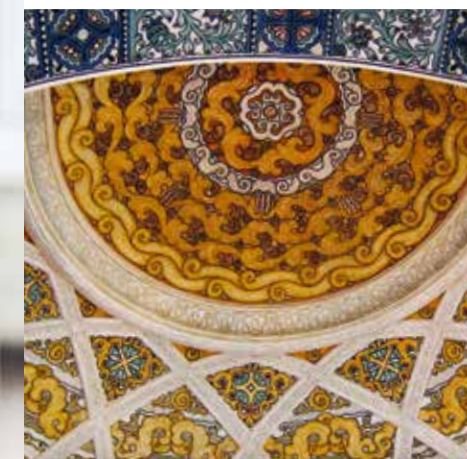
VI PÅ JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM och Jönköpings läns hembygdsförbund önskar dig en inspirerande resa i tid och rum! ✖

Johan Gärskog, museichef
vid Jönköpings läns museum

UTFLYKT

UTFLYKT I TID OCH RUM
Nr 3 • 2020/2021

Som om tiden stått stilla.
I Aschanska gården är
konservatorernas arbete
en balansgång. Att
avlägsna årtiondens
damm och sot men
respektera åldrandets
patina. 10

I takt med ljuset.
Professor Myriam
Aries studerar hur
ljuset påverkar
vår dygnsrytm och
hur vi mår. 18

TIDSTYPISKT.
DETALJERNA AVSLÖJAR
BYGGNADENS ÅLDER. 28

KONSTNÄR I TIDEN.
VI MÖTER SKULP-
TÖREN KATARINA
VALLBO. 32

**UTFLYKTER I TID
OCH RUM.** UR FYSIK-
ERN BODIL JÖNSSONS
PERSPEKTIV. 24

TIME'S UP!
TV- OCH DATA-
SPELENS KAMP MOT
KLOCKAN. 38

*Årshögtider och
utklädningsupptåg.*
Traditioner i förändring.
Nedslag bland lusse-
gubbar, påskkäringar
och halloweenfirare. 46

**I UTFLYKTSKORGEN/
NOTISER. 6**
DÅ & NU. 42
**ARKEOLOGENS EVIGA
FRÅGA. 52**
BRONSKITTELNS RESA. 56
**NÄR TIDEN STANNADE PÅ
KL 02.19. 60**
MEDLEMSNYTT. 64

Kalenderstaven

EN EVIGHETSKALENDER

»... Med deras [runstafvar] hjälp undervisa och disputerade de, spörja och draga slutsatser angående månens konjunktioner, oppositioner och rörelser samt rörliga och fasta högtider...« Fäder och mödrar lär sina barn att använda runstavar. Illustration ur Olaus Magnus bok »Historia om de Nordiska folken« från 1555.

MÄNNISKAN HAR I alla tider och alla kulturer haft behov av att ha koll på tiden. Framför allt för att kunna leva i samklang med årstidernas växlingar och naturens förändring. I läns museets samlingar finns några märkliga träkäppar med runtecken på. De är så kallade kalenderstavar eller runstavar.

I svenska museer finns ungefär 1 000 kalenderstavar av lite olika typ bevarade. De flesta är från 1500–1700-tal. Den äldsta kända runstaven är daterad till 1200-talet och har hittats vid en arkeologisk undersökning i Nyköping. Med hjälp av kalenderstavarna visste man när årets viktiga dagar inföll och

man kunde planera sina sysslor efter dem. Bonden visste när det var dags att så och skörda. Och när marknadsdagarna ägde rum.

De tycks ha utvecklats ganska snart efter att Sverige kristnades och var ett hjälpmedel för att hålla koll på de kyrkliga högtiderna och helgonen. Till skillnad från de andra nordiska länderna använde man i Sverige runor – den 16-radiga yngre futharken istället för latinska bokstäver. För att markera veckan användes de sju första runorna som sedan upprepades 52 gånger. Ovanför den raden finns de så kallade gyllentalen. De utgörs av 19 tecken, de

16 runorna i yngre futharken och tre tilläggsrunor. De markerar när ny-månen infaller i den 19-åriga mån-cykeln. Den var viktig för att veta när rörliga högtider skulle infalla, exempelvis påskan.

Den undre raden innehåller särskilda symboler som markerade olika märkes- och helgondagar under året.

Kunskapen om hur runstavarna skulle tydas hade börjat falla i glömska redan under 1600-talet. Då hade den tryckta kalendern börjat ersätta dem och träkäpparna förvandlades till gåtfulla antikviteter.

MIKAEL NORDSTRÖM

SKOL-TID

En skolklocka från Hagshults skola skänktes till läns-museet i början av 2020. Givaren arbetade som en av två ordinarie lärare i Hagshults skola i Vagge-ryds kommun under två läsår, 1973–1974. Skolan var en så kallad B-skola med två klasser, åk 3 och 4 samt åk 5 och 6. Under givarens tid som lärare på skolan var klockan inte längre i bruk. Troligen satt den tidigare inne i ett klassrum. Hagshults skola är numera nedlagd.

Klockan är försedd med en elektrisk ringanordning och mekanisk uppdragning för drift av urverket. Urtavlan är kompletterad med fasta markeringar i form av metallnitlar vid bestämda klockslag, för in- och utringningar. Dessa markeringar anger schemadagen. Klockans visare är på undersidan försedda med metallbleck, som när de kommer i beröring med metallnitarna ger signal. På urtavlan finns även ett kugghjul som anger veckodagarna med bokstäverna M, T, O, T, F, L.

Klockan är av märket A. Hahns elektriska signalur för skolor och fabriker. Uppfinnare och konstruktör är Albert Julius Hahn (1891–1975), Törnåvalla, Lingshem i Östergötland. Han var även kantor, organist och folkskollärare. 1934 fick han patent på uppfinningen. Tillverkningen pågick under cirka 35 år.

MARIA RIDDERBERG

Utställningen bjuder in till en aktiv spelupplevelse.

Kampen i tiden

Kampen i tiden är en ny utställning om vårt läns historia. 37 människor. 37 livsöden som alla bär minnen med livs-avgörande ögonblick. Helt nära våra trakter. Eller långt bort i främmande land. Erfarenheter och händelser som lett fram till vårt gemensamma nu. Stort och smått. Ljust och glatt. Svårt och sånt. Så som livet och historien är.

Hela utställningen, från idé till färdig gestaltning, har producerats tillsammans med länets barn och unga.

UTSTÄLLNINGEN – SPELET

Du som är van vid digitala och analoga spel känner snart igen dig. Är du mer ovan lär du dig snabbt. I vårt spel är alla historiska vinnare.

I spelet navigerar du genom berättelser om kunskap, arbete, kropp, plats och makt. I ord och bild, med ljud och film. Ledtrådar hjälper dig att hitta rätt. Bland fornyfynd och hattar, filar och flaggor rör sig utställningen mellan födelse och död.

Om du lyckas, öppnar sig flera utmaningar efter hand. Där får du kraft att fördela i slutet: vad är viktigast för dig? Ditt val ger dig tre historiska vänner att fortsatt inspireras av. Människor vars kamp liknar din.

Spela själv eller tillsammans – valet är ditt. Du är välkommen!

Kalenderstav från östra Småland.

DET MÄRKLIGA URET i Svenarums kyrka

I **Svenarums kyrka** finns ett mycket speciellt ur. Det är ett tärningsformat ur med visare på fyra sidor. Dess urverk har dessutom ursprungligen även drivit visarna på urtavlan på kyrkans östfasad.

Uret är tillverkat 1788 av Sven Holmqvist. En målande beskrivning av uret och dess upphovsman finns i danske Christian Molbechs reseberättelse »Resa i Sverige åren 1812 och 1813«:

»Ett originellt urverk, som man här finner, tycker jag äfven rätt mycket om. Man ser en fyrkantig machine med urtafla på alla fyra sidorna, hängade midt i kyrkan vid ett par fina jernstänger som

gå igenom taket. Detta ur, hvars verk är i Sakristian, visar timmarna så väl der, som inom och utom kyrkan. Man sade mig att det var gjordt af en Bonde, Sven Holmqvist, ett förträffligt mekaniskt hufvud, som skulle hafva fullkomnat sig ännu mera i sin konst, om han icke hade fallit på en idé, som förryckt så många hjärnor: att uppfinna ett perpetuum mobile. Af förargelse att detta ej ville lyckas honom på den torra vägen, sökte han det nu på den våta; — brännvinet lärar förmodligen snart göra honom själf till ett perpetuum stabile.«

BRITT-MARIE BÖRJESGÅRD

Tecken av tid

NÄR ETT ORANGE KUVERT landar på hallgolvet, tillsammans med andra brev som bär på logotyper som tillhör försäkringsbolag, banker och fondförvaltare, då vet man att något av en utsatt tid har förflutit.

En grå tinning, och en till obefintlighet diskret eller tunn lugg talar för det. Rynkor kring mun och ögon, ibland genererade av glädje, andra gånger av sorg, är obevekliga tecken på en tidsrymd mellan den jag var som ung, och den jag nu är som gammal.

Runt omkring oss finns en mängd andra och vardagliga tidsmarkörer. Små tecken på hur förhållandet mellan då och nu samspelar och hur varierande tidsavstånd hänger samman med nuet. Så blir antalet ljus på en födelsedagstårta, framdukad för ett hedrande tillfälle och för ett speciellt festobjekt, något som visar tillvarons rörelse från då till nu.

Vissa tidstecken är mer precisa än andra. Ofta är de till och med skapade just för att markera och förmedla tiden med precision. När väggklockan klingar, eller en smartphones alarmsignal ljuder i ett nu, vet den uppmärksamme vilken tid som beskrivs. I delar av världen är klockornas klang eller böneutropet inte bara en kallelse till andakt utan också en del av dygnets rytm.

Men vi kan också ofta definiera tid genom att placera objekt eller företeelser i tidens överenskomna kronologi. Så blir till exempel musik, mode, design, mat eller varför inte ett typsnitt, markörer för specifik tid.

Montaget av toner och rytm, till en musikalisk komposition för dans, har sin särskilda plats på tidens skala. En Gavott skiljer sig från en Charleston, eller Twist. Från 1600-tal till 1930-tal, och ett 1960-tal. Det vet väl alla. Eller är det egentligen så lätt att uppfatta alla de variationer av tidsmarkörer som vi har runt oss då olika tider har olika uttryck för just, tid?

EMELLERTID KAN VI vara säkra på att 1800-talets fasadmateriäl skiljer sig från 1950-talets eternitplattor. Vi kan ofta också definiera en särskild tid genom att till exempel betrakta ett objekt. Hur är det med en kaffekopps form, eller varför inte dess innehåll. Visst kan man identifiera en specifik tid genom att positionera kok- och bryggkaffe, eller en kaffe latte, till en särskild tidperiod.

Färg har också en förmåga att markera tid. Gryningens mjuka, stillsamma och långsamt uppvaknande rosa palett ger

morgonen ett löfte om en ny dag. Å andra sidan har vi skymningens avtonande till kvällen, där dagens förhoppning, vardagssysslor och bekymmer sakta lägger sig till vila, i ett skimmer av blå toner.

Och visst ger färgställning kring heminredning en tydlig bild av tid. 2020-talets gråsvala inredningsideal som säger mer om att vi lever just nu än i 1970-talet, med dess furumöbler, bruna vävtapeter, och vurm för orange. Samma orange kulör som finns på det brev som säger att det nu är dags att inleda något nytt. Att vara pensionär med egen tid.

Sergei Muchin,
Museichef vid Jönköpings
läns museum aug 2008
till maj 2020

Som om tiden stått stilla

Att gå in i Aschanska gården är som att förflyttas
i tiden. Men hur bevarar man ett helt hem för
framtiden? Konservatorn Ninni Ekre berättar.

Text Ninni Ekre Foto Anna Hållams

*»Det känns fortfarande som
om man kommer på besök, både
i tid och rum. Systrarna är inte där,
men kanske har de bara tagit
en tur till torget.«*

I det lilla kabinettet
dukade systrarna till
kaffe och sömnad.

Den rosa tamburen välkomnar. Här hänger Signes och Heddass kappor och hattar redo ...

... och bjudcigarrerna står framme i salongen.

»*Hemmet inreddes på det sätt som samhällsklassen bjöd. Vackra föremål och detaljer som visade att man var en familj i tiden.*«

VID NORRA STORGATAN 18 i Eksjö gamla trästad ligger en av stadens äldsta byggnader: Aschanska gården. Från den pryddligt gulmålade träfasaden blickar de båda våningarnas många fönster ut över en stenlagd gata, en gång livligt trafikerad där folk, få och åkdon trängdes. På övervåningen sitter skvallerseglarna kvar, där gårdens invånare — utan att själva synas — kunde hålla ett öga på vad som hände där nere, vem som promenerade med vem och vem som kom på besök eller hade ärende till kontoret på bottenvåningen. Den stenlagda innergården, med ingång till bostaden, präglas av enkelhet med rödmålade fasader — den skulle ju inte synas.

Hemma hos familjen Aschan

Gården, som ännu står på grundpelare daterade till 1500-tal, fick sitt nya namn genom släkten Aschan, invandrad från Ask i Östergötland under 1700-talet. Aschanarna var företagsamma och drev garveri i Eksjö i flera generationer. Det var bra förutsättningar för denna verksamhet, bland annat

genom det goda vattenflödet som naturligt rann — och fortfarande rinner — genom stan: Torsjöån, en avgrening från Emån. Familjen kom att tillhöra det övre borgarskiktet, och hemmet inreddes på det sätt som samhällsklassen bjöd. Vackra föremål och detaljer som visade att man var en familj »i tiden«. Bjudningar och visiter stod på schemat, framför allt för familjens damer.

När tredje generationen Aschan, fem syskon, avvecklade firman vid mitten av 1900-talet bodde man kvar på gården. Och som brukligt var det de ogifta döttrarna, Signe och Hedda, som övertog ansvaret för upprätthållandet av det vackra hemmet. Framförallt Signe var redan tidigt inställd på att många av inventarierna skulle kunna visas i musealt sammanhang och bland annat därför blev hemmet också bevarat i nästan orörd skepnad. Det vilar ännu en hemtrevlig atmosfär över bostaden.

Det känns fortfarande som om man kommer på besök, både i tid och rum. Systrarna är inte där, men kanske har de bara tagit en tur till torget.

Vid sitt skrivbord skötte Signe planeringen av ett stort hushåll, och även den för tiden så viktiga korrespondensen.

»Solljuset, som trots
dämpande gardiner ändå
letar sig in, påverkar gamla
och spröda textilier.«

Matsalsbordet
är dukat. För en
alldeles vanlig tisdag!

I övre salongen umgicks familjen lite mera privat.

Tidens tand

Tiden flyr. Somt förblir i princip oförändrat. Men tidens tand gnager, och årtiondens damm och sot lägger sig tillrätta på alla ytor. Timmerstommen rör sig med årstidernas olika väderförhållanden och orsakar sprickor och revor i väggbeklädnader. Solljuset, som trots dämpande gardiner ändå letar sig in, påverkar gamla och spröda textilier.

Idag förvaltas Aschanska gården som museum av en stiftelse som utgörs av Eksjö museum, Eksjö kommun och Jönköpings läns museum. Här ges guidade turer och många besökare rör sig mellan rummen. Stiftelsen har tagit fram en vård- och underhållsplan för både exteriöra och interiöra åtgärder, där också konservatorns arbeten ingår.

I olika omgångar under flera års tid har vi målerikonserverer arbetat med rummens interiöra ytor. Konservatorns arbete ska ju helst inte synas, hur otacksamt det än kan kännas, och det är svårt att inte hamna i dilemma: hur långt ska vi gå? Var sätter vi gränsen så att det inte blir för nytt, så att känslan av gammalt och autentiskt finns kvar? Att respektera åldrandets patina men undvika den delvis sjabbiga ingroddhet som kan följa i dess spår?

Hemmets utformning och skötsel var väsentlig för hur familjer uppfattades och värdades. Bland de kvarlämnade dokumenten i Aschanska gården finns ett upprättat städ-

... och i skvallerpegeln höll man ett öga på vad som hände där nere på den egna gatan.

schema för jungfrun. Olika sysslor olika veckodagar, det var noga med renlighet och ordning! Det är bland annat detta vi fått fästa våra insatser vid — att återskapa ett »helt och rent« hem på ett sätt som vi tror att familjen skulle ha önskat.

Att med försiktighet avlägsna sot från känsliga limfärgstapeter och målade ytor, laga trasiga tapeter och fästa färg

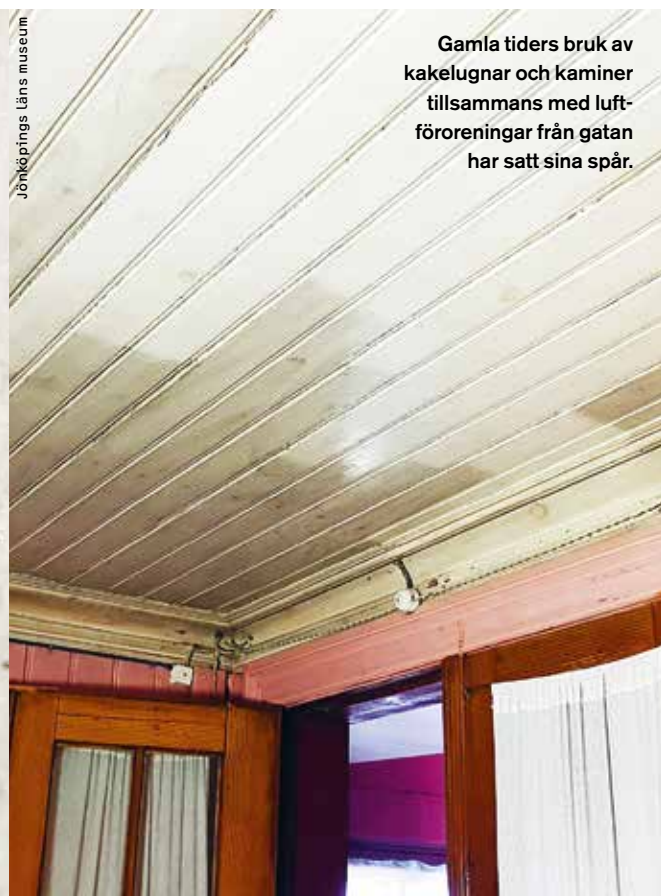
Jönköpings läns museum

Väggen bakom kaminen i tamburen på nedre våningen hade flera områden där färg – och delvis underliggande puts – var skadad. Här fästs ytskiktet tillbaka.

Jönköpings läns museum

Gamla tiders bruk av kakelugnar och kaminer tillsammans med luftföroreningar från gatan har satt sina spår.

»*Men tidens tand gnager, och årtiondens damm och sot lägger sig tillrätta på alla ytor.*«

som riskerar att falla bort. Lappa och laga så att det nästan inte syns med material och metoder som fungerar tillsammans med de gamla. Att rengöra med skonsamma medel som ändå ger god effekt. Och så småningom lämna rummen med ett välvårdat och lagom förnämt uttryck, och ge dem en chans att välkomna många, många fler generationer av besökare i hemmet där tiden tycks ha stannat. ✕

NINNI EKRE är konservator vid Jönköpings läns museum.

ANNA HÄLLAMS är fotograf, boende i Jönköping, med uppdrag i hela Sverige, men också utomlands.

LÄSTIPS:

- Rasmussen, S: *Fröknarnas tid* (2018)
- Agertz, J: *Gå och se Eksjö* (2003)
- Cardell, A: *Aschanska gården i Eksjö: ett borgerligt hem från sekelskiftet* (1994)

Tiden tickar iväg – även om det inte känns så här i Aschanska gården.

Bindemedel penslas på, för att fästa flagnande färgskikt i trapphuset.

Taberg kl. 04.49.53.
Solen letar sig upp över
vätterbygden för att starta
invånarna i Myriam Aries
nya hemkvarter.

Det vi kallar tid, är ofta ljus. Möt professorn i
belysningsvetenskap som vill lära oss den biologiska klockan
— och sluta vrida dygnet mellan sommar och vinter.

Text Johan Wangström Foto Anna Hållams

I takt med LJUSET

Det hade kunnat bli akustik, fukt eller värme under studierna – men Myriam Aries fastnade för ljusets stora inverkan på människors liv.

Analysinstrument som placeras på nattduksbordet kan mäta sömnkvalité baserat på andning och kroppsrörelser.

Ljus- och sömnmönster analyseras med hjälp av appar i mobiltelefoner.

Utrustning som "loggar" belysningsstyrkan i dags- och elektriskt ljus på kontor.

»Skulle man bo i en grotta skulle vi fortfarande ha en rytm men kroppen skulle ta över och förskjuta dygnet.«

»DAGARNA BLIR KORTARE«, säger vi och har förstås fel. Dagarna *uppfattas* som kortare när ljuset sviker oss och höstmörkret rullar in som Monica Törnells vemod.

— Dygnet har förstås alltid 24 timmar, skrattar Myriam Aries när vi träffas över en kopp kaffe i Taberg där hon bor. Hon är professor i belysningsvetenskap, rekryterad till Jönköping University från det tekniska universitetet i den nederländska glödlampsstaden Eindhoven. Anlände med man och två barn till det småländska sommarhuset i juli månad för fyra år sedan.

— Det första vi gjorde var att köpa persienner för att kunna mörklägga, minns hon. Problemet skulle visa sig vara övergående. Det blir mörkt även i Nederländerna, men under en ännu längre period här i Sverige.

Myriam hade flyttat till ett land med långa perioder utan ljus under vintern och där många lider av nedstämdhet. Insikten om hur vanligt det är med sömnsvårigheter var överväldigande.

— Jag sökte femton personer till en

studie med villkoret att de till exempel inte skulle äta sömnmedicin och tänkte att »det ska väl inte vara några problem«. Men det var inte lätt att hitta medverkande. Dessutom svarade de som kunde delta att inte heller de sov tillräckligt länge eller tillräckligt djupt. Det var verkligen en ögonöppnare, berättar Myriam över kaffet.

Och, att sova ordentligt handlar inte enbart om välbefinnande. Exempelvis försvagar sömnbrist immunsystemet och det finns en ekonomisk konsekvens av dålig sömn eller för lite ljusexponering under dagen — att befolkningen blir mindre produktiv, förklarar Myriam.

Att inte ännu mer gjorts tidigare för att undersöka och förbättra ljusförhållandena i våra vardagsmiljöer känns ganska märkligt när man lyssnat en stund på professorn i belysningsvetenskap.

Vikten av den blå delen i ljuset
När Myriam Aries började läsa till arkitekt kom insikten om att hon var

mer intresserad av byggnaders insida, material och tekniska funktioner än deras utseende. Hon kunde valt att fördjupa sig inom värme, fukt eller akustik — men fastnade för ljus, belysning och dess stora betydelse i våra liv.

— Ljus kan få ett utrymme att kännas stort, eller litet. Det kan göra rummet mysigt eller göra dig rädd. Är ljuset dåligt kan du inte se, läsa eller utföra din uppgift — ljus kan avgöra om en upplevelse blir bra eller dålig!

Ungefär samtidigt som Myriam bestämde sig för att satsa på belysning gjordes en smått revolutionerande upptäckt inom forskningen. Enkelt beskrivet kom man fram till att ögats hantering av ljus är mer komplex än vad man tidigare hade trott och att färgen i ljuset har stor betydelse för dygnsrytmen. Man började nu att tala om den tredje »fotoreceptorn« och främst betydelsen av den kortvågiga, eller blå delen i ljuset för att »boosta« människan och styra den biologiska klockan.

— Vår interna biologiska klocka är

Myriam Aries är förvånad över mängden sömnproblem hon stött på bland svenskarna.

inte exakt 24 timmar och behöver därför justeras varje dag med en signal som säger, »här är du nu«. Skulle man bo i en grotta skulle vi fortfarande ha en rytm men kroppen skulle ta över och förskjuta dygnet, förklarar hon. Med de nya kunskaperna om ljusets koppling till den biologiska klockan öppnade sig ett nytt forskningsfält kring ljus och dess påverkan på dygnsrytmen och människans välbefinnande.

Ljusdesignutbildningen på Tekniska Högskolan i Jönköping är mycket ovanlig även ur ett internationellt perspektiv. Där andra lärosäten erbjuder ljuskurser inom exempelvis en arkitektutbildning, pluggar de cirka åttio studenterna på JU huvudsakligen ljus och belysning i tre år och man kan börja att arbeta som ljusdesigner direkt. En del arbetar med inomhusbelysning i bostäder och på arbetsplatser medan andra ägnar sig åt att förbättra ljusmiljön

utomhus, exempelvis för att göra den säkrare. Några söker sig också till underhållningsbranschen. En strävan man har inom utbildningen är att hitta balansen mellan belysning och trygghetskänsla och att minska det som kallas ljusföroreningar.

— Ljus från gator och fasader läcker upp i skyn om det inte är väl designat och det bildas ett »glow« över staden som hindrar oss från att se stjärnor, det gör djur förvirrade och det kan påverka sömnen negativt, förklarar Myriam. Men utomhusbelysning är inte det främsta skälet till att många sömn är begränsad. Den totala mängden och när människor exponeras för ljus spelar en stor roll. Därför samarbetar JTH med ett par lokala fastighetsbolag för att undersöka om man kan påverka människors dagliga rytm. I studien får de boende sin belysning anpassad på morgonen och på kvällen för att lättare

vakna upp och gå i säng. En »soluppgång« startar i sovrummet en halvtimme innan klockan är ställd på väckning — på kvällen går istället »solen« ner i lägenheterna, berättar Myriam som själv levt med dynamiskt ljus i många år.

I en annan forskningsstudie undersöker man ljuset som anställda på kontor exponeras för. Hur mycket, vilken typ av ljus och när. Målet är en förbättrad hälsa och ett ökat välbefinnande i det alltmer konstgjort belysta samhälle vi har skapat med hjälp av den elektriska belysningen.

— Jag är förespråkare av dynamik, det kan vara bra att jobba hårt en period i dagsljus och sedan varva ner för att sova på natten. Men, jag är förstås glad att det finns läkare och sjuksköterskor som jobbar kväll.

— Vi kan inte gå tillbaka, men som forskare försöker vi förändra ljuset så

Det gäller att hitta balansen i belysningen — man strävar efter att minska det som kallas ljusföroreningar.

»Flytta tillbaka till normalt看 på hösten och stanna där!«

att det blir en god ljuskvalitet och därmed förbättra livskvaliteten för dem som exempelvis arbetar på sjukhus.

Myriam är kritisk till förväntningar på att beställningar ska levereras redan dagen efter och att butiker och barer ska hålla öppet sent.

— Ska man föda barn är det en sak, men behöver jag verkligen ha det där paketet dagen efter så att folk måste jobba natt? Vi tvingar in dem i en dygnsrytm som inte är hälsosam.

Sluta flytta klockan!

Myriam Aries har från sitt forskarperspektiv en stark åsikt i den svenska debatten om sommar- och vintertidens vara eller icke-vara.

— Flytta tillbaka till normalt看 på hösten och stanna där! Visst blir det ljusare längre på kvällen med sommar-

tiden men under övergången missar vi till viss del det viktiga morgonljuset som synkroniserar kroppen. Många människor mår inte bra av att vara utan signalen på morgonen och att få för mycket ljus på kvällen — det påverkar hormonerna.

— Men att följa ljuset helt blir svårt i den sociala kontexten, konstaterar hon. Man skulle kunna sluta arbeta klockan tre när det blir mörkt på vintern, men det behöver ju i så fall kompenseras med längre arbetsdagar på sommaren — och då skulle jag nog inte bli särskilt populär bland svenskarna.

Myriam tror att forskningen om ljusets betydelse i människors liv kommer att bli bredare framöver.

— Hur ljuset påverkar oss förändras inte bara under dagen eller året utan också som en följd av att vi åldras.

Barn har unga ögon och är mycket mer känsliga för ljus medan äldres linser är mer gula och släpper inte igenom lika mycket ljus. Hur balanserar man exempelvis ljuset på ett äldreboende där personalen är ung?

Hon tror också att det kommer att forskas mer om sensorer — hur ljuset blir smartare och »lär sig« vårt beteende hemma, på ett kontor eller var som helst.

— Ljus finns nästan överallt och är riktigt spännande — hela tiden! ✕

JOHAN WANGSTRÖM är frilansjournalist, boende i Jönköping. Han har bland annat varit verksam som New York-korrespondent för Sveriges Radio.

ANNA HÄLLAMS är fotograf, utbildad i New York och boende i Jönköping, med uppdrag i Sverige och utomlands.

Utflykter i tid och rum

I böcker, TV och som sommarpratare har hon genom åren lyckats få även oss som inte är fysiker att förstå mer om begreppet tid. Vi bad Bodil Jönsson ge oss sitt perspektiv på tid och rum.

Text Bodil Jönsson

FÖRHÅLLNINGSSÄTTEN TILL tid och rum, vad som är »här och nu«, har ändrat sig mycket på bara några decennier. Den fullfjädrade globetrottern ser inte längre jorden runt resor som något särskilt stort eller utmanande, medan den inbitne stugsittaren betraktar en resa till närmaste stad, tre mil bort, som ett stort företag. Den bakåtlutade mañana-typen bekymrar sig föga om deadlines, medan den rutinfixerade har svårt för att klara ens den minsta avvikelse från det planerade. Och båda parter lever och verkar sida vid sida samtidigt.

I min essä här gör jag ett antal udda nedslag om hur föreställningar om utflykter i tid och rum ändrats. Jag hoppas att detta ska inspirera dig till att fundera mer över din egen inställning till tids- och rumsutflykter. Kanske får du då också en större förståelse för att de runt omkring dig kan ha andra tids- och rumspreferenser.

Nuet eller nuflödet – det är frågan!

Inte ens Horatius menade med sitt »Carpe diem« att du skulle fånga dagen för att försöka hålla fast den. Det hela var snarast en försiktighetsåtgärd – han ville bara peka på hur lite du vet om morgondagen. Att hans mantra idag omvandlats till att vi ska fixera nuet och hålla fast det är en ren och skär missuppfattning. Och väl är ju det, för om det alls hade varit möjligt, hade man faktiskt aldrig fått vara trygg! Nuet

Bodil Jönsson.

400 år på ett enda ögonblick

Idag möter vi här hemma dagligdags människor från andra delar av världen som bosatt sig här. Vi kallar dem »nyanlända«, ofta år efteråt, och tänker ibland på de strapatser som de utsatt sig för medan de rest 2 000 mil eller mer för att komma hit och kanske varit på väg i årtal.

Det finns också ett mycket längre tidsperspektiv inblandat i deras möte med oss. Så här tänker jag kring detta: Var och en av oss är bärare av direkta upplevelser av ett människa-till-människa-kulturarv på kanske 200 år. Min farmor, till exempel, född på 1870-talet är en viktig människa i mitt

»Även den jag möter bär på ett tvåhundraårigt kulturarv, men ofta ett helt annat än mitt.«

är ju borta i samma stund som det kommer. Och vad skulle man ha att se fram emot? Jo, bara nästa nu och nästa som också de omedelbart skulle försvinna. Ångest, ångest. Man vill ju finnas i något som hela den varaktiga människa man är. Med alla sina minnen och alla sina framtidsföreställningar.

Bakom de välmentade fånga-dagen-försöken ligger en önskan att – om så bara för en sekund – slippa ifrån en fartfylld men ändå så innehållstom tillvaro. Man njuter ju så lite trots att man satsar så mycket på sitt välbefinnande. Man hinner så lite trots att man gör så mycket. Ett frigörande utflyktsförslag: strunt i nuet! Försök i stället att fokusera på det ständiga pärlbandet av nu:n där det ena nuet hela tiden ersätts av det andra och flyt med i det.

liv. Hon påverkades i sin tur av sina föräldrar och farföräldrar. Sammantaget är alltså mitt (och ditt) kulturella arv från en-levande-människa-till-en annan just två århundraden. Farmor träffade inga människor från andra kulturer, men det gör jag. Och när så sker vet jag att även den jag möter bär på ett tvåhundraårigt kulturarv, men ofta ett helt annat än mitt. På ett ögonblick, ett NU, sammanstrålar alltså bortemot fyrahundra år: BOOM! Den insikten ger åtminstone mig en väldig respekt för både de svårigheter och de möjligheter som är inblandade.

Om avstånd: mot oändligheten och vidare ...

Buzz Lightyears slagord enligt rubriken får mig att vilja börja med det lilla:

sådana avstånd och tillhörigheter som ansågs viktiga i början på 1950-talet. Jag är uppvuxen i Halland, först i Enslövs kommun, senare, från sex års ålder i Slättåkra kommun efter en flytt på två kilometer. Båda dessa kommuner hade funnits till sedan 1862 års kommunalförordning.

Men så skulle det år 1952 genomföras en kommunreform. Ett av dess resultat blev att Slättåkra kommun skulle slås samman med Kvibille. Det kunde man till nöds och efter lite tandagnissel acceptera också i Slättåkra kommun. Men vad skulle den nya kommunen heta? Där brände det till. Ett stort och hett engagemang växte fram, för namnfrågan rörde ju vid själva identiteten.

Till Slättåkras stora sorg kom den sammanslagna kommunen att heta Kvibille. Det tog år och dagar innan de stridiga känslorna la sig. Tänk om människorna då hade vetat att också Kvibillekommunen snart skulle försvinna. Bara 22 år senare gick den — tillsammans med flera andra — upp i Halmstad kommun. Där som i andra delar av Sverige utplånades landsbygdens många hemortsnamn på kommuner till förmån för de större städernas.

Man kan undra vad som skulle kunna röra upp motsvarande känslor idag. Vi här längst söderut upplever numera allt oftare en regionnivå som vår. Det har med andra ord vuxit fram en »här i Skåne«-attityd. Skulle det framöver uppkomma krafter som utifrån en påstådd stordriftsfördel vill slå sam-

Anders Dybbæus

»Framtiden finns med som en tyst förutsättning inuti dig.«

man Skåne med några andra regioner och kanske till och med byta namn på vårt »här«, skulle det nog kunna blåsa upp till en namnstrid liknande den kring storkommunen Kvibille i min barndom.

Den påstådda allmänna »globaliseringen« har alltså fört oss därhän att identifieringen med den egna landsortskommunen ersatts med en identifiering med den egna regionen. Fast vi är ännu inte där att alla tveklöst säger »här i Europa« — därtill är de flestas europeiska nätverk för glest.

Framtiden i nuet

Katten får sin vinterpäls redan innan det blir vinter. Matsmältningssystemet har satt igång, redan innan du sätter dig att äta. Av pur förväntan. Ibland får vi höra att vi inte ska »gå händelserna i förväg«, och visst kan det ligga mycket i det för man har ju inte facit i förväg. Men föreställningarna om framtiden, drivkrafterna inför den och

hoten mot den är i allra högsta grad närvarande redan nu. Framtiden finns med som en tyst förutsättning inuti dig, och du kan faktiskt inte leva utan en framtidens möjlighetsrymd.

Teknikutvecklingen går alltid händelserna i förväg. En urmakare konstruerar en klocka för att den ska visa tid. Han väljer inte bara komponenter utifrån den ambitionen — den blivande klockan styr också hur han sätter samman dessa. Det går alltså inte att beskriva klockans funktion enbart utifrån dess delar — det krävs också ett »mellan«

för att konstruktionen ska bli till en tidvisare.

Biologiskt är ett av de största exemplen på framtiden-i-nuet hur fostret utvecklas i livmodern för att kunna klara av den väntande drastiskt annorlunda tillvaron där ute. Klippet av navelsträngen tar visserligen bara ett ögonblick, men allt det andra har tagit månader. Slutmålet, en varelse som kan andas på egen hand, ta emot näring genom munnen, se och höra, har varit det styrande i hela utvecklingen efter befruktningen. »The end is where we start from« (T.S.Elliot). ✕

BODIL JÖNSSON är fysiker och professor emerita vid Lunds universitet. Hon har nått en bred publik genom sin medverkan i SVT:s program »Fråga Lund«, som sommarprat i Sveriges Radio flera gånger och för sina böcker om tid, som exempelvis Tio tankar om tid och senaste boken Tid för tillit och trygghet, skriven tillsammans med läkaren Åke Åkesson.

Mot oändligheten och vidare. Dumme mosse, Jönköpings kommun.

Conchit Gonzalez

Kortaket i Ingatorps kyrka, återuppförd efter brand 1911. Dekorationsmålningarna utförda av Yngve Lundström, Stockholm efter arkitekt Fredrik Falkenbergs skisser. Ingatorps kyrka betraktas som en av Sveriges finaste jugendkyrkor.

Jonas Haas

Ett välbevarat entréparti med fönster och portar i ek. Dörrar och fönster utformade på detta sätt var vanliga vid 1930- och 1940-talen och förekommer även in på 1950-talet. Tidstypiska är också de skyddande sparkplåtarna i dörrarnas nederkant.

Tidstypiskt

Typiskt 1960-talshus eller kanske typiskt funkis?
Våra hus och dagliga miljöer är fulla av detaljer som
skvallrar om under vilken tid de skapades.

Text & foto Britt-Marie Börjesgård

PLATTA TAK, MEXITEGEL, växtorna-
mentik, småspröjsade fönster, rå
betong, smaka på orden och tänk dig
en byggnad eller miljö. Dina associa-
tioner går nog också till en viss tids-
period.

Tidstypiskt är ett återkommande
begrepp när vi byggnadsantikvarier
beskriver byggnader och miljöer. Med
det menar vi något som är typiskt eller
speciellt för den tid då huset byggdes.
Helt enkelt vad som var mode inom
arkitektur och byggnadskonst vid
tiden. Form, uttryck och material som
gör att vi kan datera en byggnad utan
att ha läst bygghandlingarna. När det
handlar om äldre hus är det ofta en frå-
ga om proportioner. En småländsk
medeltida kyrka kan man nästan alltid
identifiera på storlek och takvinklar.
Tornhuvens lätt svängda form avslöjar

ofta det sena 1700-talets kyrkor.
Under 1800-talet avlöser nystilarna
med referenser till äldre tidsepoker
varandra. Nyklassicism med ideal från
antikens Grekland, med rena linjer,
kolonner och tempelgavlar. De stora
och framförallt vanligen höga sten- och
tegelkyrkorna hör nygotiken till, och
då är vi framme vid 1800-talets slut.
Formidealen hämtade man från got-
iken, den medeltida stil som vi känner
igen från Europas stora katedraler.
Dekorelementen är ofta desamma,
med så kallade fialer och strävpelare
(stödpelare för att kunna bygga högt).

Under det sena 1800-talet uppstår
en helt ny stil, utan återblickar mot äld-
re epoker. Den kallas jugend, efter tys-
kans *ungdom* och utmärks framförallt
av en böljande organisk ornamentik
inspirerad av växtriket. Dekorelemen-
ten hämtas ofta från den nära naturen,
det kan vara tallkottar, liljor och näck-
rosor. Men även rena geometriska
mönster förekommer. De mera konse-
kvent utarbetade jugendfasaderna
återfinns vi kanske inte i vårt län, men
det finns fina exempel framför allt i
utformning av dekorationer och

Mexi-teglet var populärt under 1960-talet,
här en annons från Y-tong. Men vi hade
också en produktion i länet, i Baskarp.

utsmyckning. Och i nästan varje äldre
hus kan man hitta rester av eleganta
jugendtapeter bland tapetlagren.

En annan epok som har haft stort
genomslag är funktionalismen. Vi bru-
kar betrakta Stockholmsutställningen
1930 som det stora genombrottet för
funkis i Sverige. Utmärkande för funk-
tionalismen är betoningen på funktion
före dekoration. Men det finns ändå
tydliga arkitektoniska stildrag som
platta tak och släta putsade fasader,

»*Utmärkande för
funktionalismen är
betoningen på funk-
tion före dekoration.*«

Utmärkande för jugend är dess organiska växtornamentik, här i ett mycket konstfullt slaget entrétak på en byggnad i Nässjö. Mönstret är bearbetat och ciselerat i kopparplåt, de två slingrande ormarna antyder att det ursprungligen förmodligen fanns ett apotek i bottenvåningens affärslokal.

Mosaik hör 1950- och 1960-talen till. Mosaiken som tillverkades vid Kosta glasbruk under den relativt korta tillverkningsperioden 1954–1967 är bevarandevärd och mycket tidstypisk.

Boro-hus lanserade villan Hollywood i sin katalog redan 1929.

Tandfriser är ett klassiserande element och hör ursprungligen hemma i antikens tempelgavlar, här som dekor på ett 1850-talshus.

Joddlarbalkongerna kommer i mitten av 1970-talet, med de källarlösa husen – när umgänget flyttar från källaren upp på vinden. (Katalogbild, Anebyhus 1972.)

Med postmodernismen återkommer dekorationsglädjen, här ett tidstypiskt markerat hörnparti i ett hus från 1991 med pelare och randiga fasader.

»När lånevillkoren förändrades försvann bidéerna ur nyproduktionen lika snabbt som de kommit.«

stora fönster utan spröjs och fasader som inte längre är symmetriska. Fönster som går över hörn och rundade balkonger är också vanliga. Villorna uppförs ofta i två fulla våningar.

Under kommande decennier mjukas funktionalismen upp, med putsade fasader i mättade kulörer eller i gult eller rött tegel. I flerbostadshus kan trapphusen smyckas med dekorativt utformade fönster. Under 1950- och

1960-talen är glasmosaik vanligt och används både som färglickar och mönstereffekter. Ny utvecklad byggteknik med gjutna ramverk istället för hela bärande murar gör att skivmaterial i glas, plåt eller infärgad eternit används som fyllning under fönster. Under 1960- och in på 1970-talet är det vanligt att låta den formgjutna betongen utgöra fasadyta. För att få ett liv i ytan bearbetades ofta formarna på

olika sätt, men det är subtila variationer och något man kanske inte uppfattar vid en hastig blick.

Med postmodernismen kastades all återhållsamhet åt sidan och dekorationsglädjen frodades igen. 00-talet kom med mycket glasade fasader.

Inom villaarkitekturen kan man datera husen utifrån antal våningar, fasadmaterial, takens form och storlek. Eventuella garage och om det finns käl-

lare eller inte är också en tidsmarkör.

Tidsepokerna går dock in i varandra, vissa arkitekter fortsatte att arbeta i den anda som de var utbildade i, utan att egentligen ta till sig de nya stilidealerna. Allt som vi i backspegeln betraktar som typiskt för en viss tid, kan vara drivet av helt andra faktorer än stil och mode. Det kan till och med handla om principer för låneregler. Ett sådant exempel är installationen av bidéer i 1960-talsvillor. Detta var inte drivet av ett plötsligt behov av intimhygien utan var en produkt av rådande lånevillkor. Under 1960-talet fanns ett intrikat

poängssystem i de statliga bostadslånen där bland annat bidéerna ingick som en faktor. När lånevillkoren förändrades försvann bidéerna ur nyproduktionen lika snabbt som de kommit.

I backspegeln ler vi igenkännande. Men vad som är tidstypiskt är alltid lättare att konstatera i efterhand än att se i samtiden. Är det ytan mera än formen som gestaltar vår tids arkitektur? Vad vore till exempel Spira i Jönköping utan de färgglada fasadskivorna? ✕

BRITT-MARIE BÖRJESGÅRD är byggnadsantikvarie vid Jönköpings läns museum.

Portar och fönster är tydliga tidsmarkörer. Glasade ekportar från 1940-talet med tidstypiska funktionalistiska dörrtrycken.

KONSTNÄR I TIDEN

Länsmuseets Jonas Nilsson möter skulptören Katarina Vallbo. Det blir ett samtal om vad tiden har för betydelse i hennes liv och konst.

Text Jonas Nilsson Foto Anna Hållams

KATARINA VALLBO ÄR SEDAN många år tillbaka verksam som skulptör och bosatt i Hullaryd utanför Aneby. Hon har bland annat arbetat med teman som människans och naturens olika livscyklar, inte minst i verket *Mulmholkar* som uppfördes på Österängen 2019. Nu träffas vi hemma på hennes gård och ateljé för ett fritt samtal om tid och konst.

J (Jonas): Beskriv hur din relation till tid ser ut och hur den påverkar dig i din vardag.

K (Katarina): Det är en stor fråga. Det är intressant med tid, å ena sidan är det ett svårt begrepp att förstå, även

filosofer och fysiker kan prata hur länge som helst om begreppet men när man lyssnar på dem så förstår man ändå inte riktigt. Men å andra sidan är ju tiden någonting som är extremt präglande för allt man gör. Jag åt fruktsallad för fem minuter sen, det gör jag inte nu. Jag vill inte på något sätt gesken av att jag har djupsinnigare tankar om tid än någon annan, för jag förstår det lika lite som någon annan.

J: Tänker du mycket på tid och tittar du mycket på klockan?

K: Nja, som frilansare behöver jag ju inte titta på klockan så mycket. Men periodvis jobbar jag också för brödfö-

dan och då måste jag naturligtvis hålla koll på vad klockan är. Jag har funderat över hur ens förhållande till tid påverkas av var man bor, att som i mitt fall bo närmare naturen.

J: Är det någon skillnad på hur du upplever tid här ute på landet mot när du bodde i en storstad?

K: Ja, skillnaden är att det cirkulära blir mycket mer påtagligt här. Årstidsväxlingar och dygnsväxlingar, men också sådana saker som att saker och ting kommer igen eller inte kommer igen. Att växter kommer igen varje år och att de sprider sig eller inte sprider sig, att solen går upp på olika platser

Katarina Vallbo håller i sitt konstverk *Lucky hands*. Verket har bl.a visats på Österängens Konsthall, Jönköping 2018.

»Tiden är ju något extremt präglande för allt man gör.«

»Det cirkulära blir mycket mer påtagligt här. Årstidsväxlingar och dygnsväxlingar.«

beroende på årstiden. Att se solen gå ner på våren eller på sommaren, sådana saker gör att man blir varse det cykliska på något sätt.

J: Jag tycker också det är intressant att märka hur kroppen reagerar när det är mörkt. Jag känner att jag blir tröttare nu när jag också bor på landet än när jag bodde i en stad där man har lampor som lyser och påverkar kroppen.

K: Ja, absolut. Men samtidigt är det en skillnad för mig nu, jämfört med förr när jag bodde i Stockholm, att idag har vi mobiltelefoner och den här digitala världen som gör det svårare att slappna av. Det är ju förödande när man ligger och ska sova att titta på mobiltelefonen. Man vet att det här är det absolut värsta jag kan göra, men det är lätt hänt.

J: Skulle du kunna berätta lite mer om det här med olika tidscykler, människans och naturens?

K: Tid är en del av mina verk men jag har inte jobbat med tid i den bemärkelsen att jag har valt begreppet tid som ett tema eller ett begrepp att undersöka. Däremot har jag i en del projekt jobbat på ett sådant sätt att tid har blivit väldigt centralt, så som det var i verket *Mulmholkar* till exempel.

Det var ett samarbete mellan Österängens konsthall och Biosfärområdet Östra Vätterbranterna, och finansierades av Statens Konstråd. Österängen och Ekshagen är områden där det finns och har funnits en hel del gamla ekar. En riktigt gammal fristående ek kan

rymma upp till tusen arter, som till exempel insekter, skalbaggar och svampar. Samtidigt är det många av dom här vedlevande skalbaggar som har ganska dålig spridningsförmåga. Så när eken dör måste det finnas arvtagare inom relativt kort avstånd, 200–300 meter, med ekar som är i nästa skede, som också har börjat murkna litegrann. En annan del i detta är att på 1500-talet gick det ut ett dekret att alla landets ekar skulle tillfalla kronan, med tanke på framtida skeppsbygge. På 1830-talet så släpptes det här, varpå det togs ner mängder av ekar och det har gjort att det är ett gigantiskt åldersglapp i ekbeståndet. Så mina *Mulmholkar* är artificiella gamla ihåliga träd.

Vår förståelse av tid bygger på det faktum att vi blir 80–90 år gamla. Det är från det subjektiva perspektivet vi tänker och tycker till om och vår upplevelse av tid. Samtidigt vet man att den här jättestora eken säkert är 400–500 år. Och det är ju någonting mäktigt med ett så gammalt träd, att sitta under ett sådant träd och veta att det där trädet har sett så mycket som jag inte har sett. Å andra sidan har man dom här insekterna som lever en dag eller ett år och man tänker att det här är hela deras liv. Man tänker på någon liten insekt som kommer in i huset och flyger in i fönstret och sen på kvällen ligger den död. Då tänker man: jaha, det var ditt liv.

J: Hur känns det att lämna efter

Katarina kallar denna provgjutning i betong *Hyenahuvud*. Verket som består av flera huvuden står på Ryhov i Jönköping.

Ansiktet gjutna i betong är en del av verket *Ansiktet – skälens spegel*.

Del 2 av installationen *Som en saga*. Verket ställdes ut på Konstepidemin, Göteborg, 2012.

Provgjutning till verket *Tre harar* för utsmyckning på Regionsjukhuset i Eksjö. Betong är ett material som Katarina ofta arbetar med.

»Det är någonting pretentiöst
med att göra en massa materia som
ska finnas kvar.«

sig konstverk för framtiden?

K: Jag vet inte riktigt. Ibland kan jag tycka att det är så jobbigt med materia att det är någonting pretentiöst med att göra en massa materia som ska finnas kvar. Det blir tydligt till exempel på mina utställningar. Jag jobbar ofta med många olika delar och så tar jag materialet till utställningen och placerar det, och sen efter tre veckor när utställningen är slut ska man ta det därifrån. Jag tycker det är så tydligt det där när man transporterar en sak till en utställning, då är det paketerat i bubbelplast och mattor och det är så fint. Men sen när man ska ta det därifrån, då är det just i princip bara jobbig materia. Det händer att jag kör en del grejer direkt till tippen.

J: Kan du beskriva när processen av ett nytt konstverk börjar och slutar, och hur mycket tid du lägger på skapandet av ett konstverk?

K: Det är jättesvårt att svara på. Jag har en del saker som har gått väldigt fort att göra, sen finns det en del som man tragglar med hur länge som helst. En del av dom som man tragglar med blir inte bra och ibland blir dom bra efter lång tid. Men det är olika från fall till fall.

J: Om några går fort och några går långsammare, finns det ändå någon symbios emellan dom, hjälper dom varandra?

K: Ja, det stämmer. Ibland håller jag på med saker som till exempel teckningar vilka aldrig var avsedda för att bli någonting annat än att bara vara en del av själva arbetsprocessen — för att det kan vara fruktbart för något helt annat.

J: Det här med tiden och ateljén. Vissa konstnärer har rutiner för hur och när de jobbar i sin ateljé, hur tänker du kring det?

K: Jag skulle gärna vilja att det var så, jag tror att en sådan struktur kan vara bra för vissa. Det skulle säkert vara bra för mig men jag har det inte så. Däremot är jag på något sätt igång hela tiden. Att komma igång med en arbetsprocess är ganska oförutsägbart ibland. Det kan ta sin början ur väldigt konstiga bagatellartade grejer, något förflutet ord från någon bara, eller vad som helst. Ofta är kvällen en bra tid på dygnet, precis när man ligger och ska somna — då kan det komma rätt bra idéer.

J: Skriver du ner eller försöker du komma ihåg dessa idéer?

K: Nej. Är de riktigt bra kommer man verkligen ihåg dem. ✕

JONAS NILSSON är verksamhetsutvecklare inom konst vid Jönköpings läns museum. ANNA HÅLLAMS är fotograf, utbildad i New York och boende i Jönköping, med uppdrag i hela Sverige men också utomlands.

Verket Mulmholkar består av fyra skulpturer i ekrä. Första konstverket i projektet *Naturen* tar över på Österängen.

Katarina tillsammans med sin katt Gaston.

Provgjutning till verket *Annas minne*. Ett konstnärligt uppdrag till Sävsjö sanatorium.

Del 1 av installationen *Som en saga*. Verket ställdes ut på Konstpedemin, Göteborg, 2012.

I de tidiga tv- och datorspelen fyllde tidsbegränsningar framför allt två funktioner: att skapa ett tävlingsmoment och för att maskera det faktum att innehållet var begränsat. I takt med att spelen har blivit mer avancerade har tiden fått en annan roll.

Clem Onoysghuo/Unsplash

Time's up!

Spelens kamp mot klockan

Precis som film, litteratur och andra berättande medier har tv- och datorspel fått uppfinna tiden på nytt. Men för spelkulturen har förhållandet till klockan varit en utdragen kamp.

Text Jimmy Håkansson

JAG VAR SJU ÅR gammal när jag förstod att tiden kan ta slut. Nedsjunken i en saccosäck i Gislaved och med ett svettigt grepp om den fyrkantiga Nintendo-kontrollen försökte jag tyda texten som flimrade på tv-rutan.

Time's up.

Efter mycket möda hade jag lyckats ta mig förbi förrädiska sköldpaddor och köttätande växter i *Super Mario Bros* bara för att se rörmokaren Mario säcka ihop strax innan mållinjen. »Tiden är ute« stod det med pixliga bokstäver på den svarta skärmen. För mitt sjuåriga jag var det som att blicka ner i en existentiell avgrund och slås av den svindlande insikten att inget — inte ens tiden — varar för evigt.

Tv-spelsmediet har en komplicerad relation till tid. I de allra första spelen var tid bara ett hinder på vägen, en skiljelinje mellan liv och död. Precis som så många andra berättande medier har tv-spelen fått uppfinna tiden på nytt.

»Tiden är ute« stod det med pixliga bokstäver på den svarta skärmen. För mitt sjuåriga jag var det som att blicka ner i en existentiell avgrund.»

Se bara på filmen. Före D.W. Griffiths dramafilm *Nationens födelse* från 1915 hade filmskapare ingen aning om hur de skulle skildra tidens gång. Med

Griffiths klipptechnik kunde de helt plötsligt hoppa i tid och rum och på så vis väva ett större narrativ. Och i Scott McClouds serieroman *Understanding Comics* får vi en konkret beskrivning av hur serietidningar hanterar tid. Det är inte i de enskilda bildrutorna som tiden passerar — utan i de vita linjerna mellan dem.

Riktigt så enkelt har det inte varit för spel.

Jag kommer att tänka på ett stycke i Bonnie Rubergs bok *Video games has always been queer*. »Att spela ett videospel är att engagera sig i olika sätt att röra sig genom tid och rum«, skriver hon.

Det är en ganska vag förklaring. Att kila ner till kvarterskiosken och handla mjölk är också att »röra sig genom tid och rum«. Men det är vad Ruberg skriver efter det som är intressant: »Varje spel markerar spelarens förhållande till temporalitet och spatialitet på ett nytt sätt«.

»Speedrunners förväntas bryta mot regler, ta genvägar och utnyttja kryphål för att skala bort sekunder.«

Det Rudberg sätter fingret på här är att varje spel har ett eget förhållande till tid. Se det som ett kontrakt mellan spel och spelare. I Super Mario Bros fall är det Time-markören längst upp till höger där siffrorna obönhörligen tickar ner mot undergången. I andra spel kan det handla om hur det ska spelas och hur lång tid det bör ta.

Ett problem är att spel ofta är två saker samtidigt: ett spel och en berättelse. Och sällan lever båda i samma tidszon. Spelvetare har en term för det där. *Ludonarrativ dissonans*. Det syftar till vad som händer när spelets berättelse kolliderar med spelarens handlingar.

Ett exempel på det är när en bonde ber min spelkaraktär att stoppa banditerna som bränner ner hans gård. Jag åtar mig uppdraget men fortsätter att plocka svampar i skogen. När jag väl beger mig till gården står den fortfa-

rande kvar. Tiden har väntat på mig. Världen, hur levande den än verkar, rör sig inte förrän jag säger åt den att göra det.

Så är inte alltid fallet. I ett av de mest populära spelen just nu, *Fortnite*, är tiden kompromisslös. Om du inte redan känner till *Fortnite* så är det ett onlinebaserat actionspel där hundra spelare drabbar samman på en övergiven ö och där den sista överlevaren vinner. Här förflyter tiden oavsett vad du tycker om saken. Innan du kan starta spelet måste du vänta på en ledig match och om (när) du dör i strid kan du dröja kvar som åskådare och se på när spelet fortsätter utan dig. Tick-tack.

Liksom alla kontrakt är det mellan spel och spelare förhandlingsbart. På ett event i Växjö tidigare i år slog Allan »Cheese« Alvarez världsrekord i *Super Mario 64*. En timme och 38

minuter tog det för honom att varva spelet och fanga alla 120 stjärnor, något som enligt sajten howlongtobeat.com brukar ta över 22 timmar.

Speedrunners är ett särskilt släkte av spelare som lägger ner oerhörda mängder tid i ett spel för att kunna klara det så snabbt som möjligt. Det påminner om elitidrott med den väsentliga skillnaden att speedrunners förväntas bryta mot regler, ta genvägar och utnyttja kryphål för att skala bort sekunder.

Jämför den inställningen med tv- och filmvärldens. När streamingjätten Netflix ville släppa en funktion för att se tv-serier och filmer i 1,5 gånger originalhastigheten möttes de av en gudomlig vrede. »En spektakulärt usel idé«, röt Pixar-profilen Brad Bird.

I takt med att mer och mer kultur och underhållning flyttar ut till streaming- och abonnemangstjänster har vår tid blivit valuta. Många av dagens

spel designas därför med syftet att hålla kvar dig i en så kallad gameplayloop där du får en uppgift, klarar den och belönas för din prestation. En loop som sedan kan upprepas in absurdum.

Jag frågar en vän som är spelutvecklare om hur han ställer sig till detta. Uppgivet berättar han att förläggare nuförtiden letar efter spel som inte har ett slut. Dagens sjuåringar kämpar inte mot klockan som jag gjorde i *Super Mario Bros*. De är snarare fast i en tidsloop och spelar samma bana om och om igen på jakt efter fler och fler belöningar. Det kanske inte är samma svindlande upplevelse som jag hade. Men nog ett existentiellt uppvaknande som väntar på att hända. ✕

JIMMY HÅKANSSON är kulturskribent i *Nöjesguiden*, *Arbetet* och *P3 Spel*. Han är uppvuxen i Gislaved och numera bosatt i Göteborg.

»Spelindustrin har varit dålig på att förvalta sitt arv«

Tobias Bjarneby som har varit chefredaktör för två av Sveriges största speltidningar, driver i dag Stockholms spelmuseum och debuterade förra året med den interaktiva uppväxtskildringen *198X – ett spel om tid*.

Hur bra är spelkulturen egentligen på att förvalta sin historia?

— Historiskt sett har spelindustrin varit dålig på att förvalta sitt arv. Längre kändes den äldre teknikgenerationen så oerhört spännande och snabbt föråldrad, att det inte var värt att bry sig om koncept som bakåtkompatibilitet eller ens arkivering och dokumentation av det som producerades igår. Men det här började förändras kring millennieskiftet, i takt med att en massiv retrokultur växte fram. Plötsligt fanns det ett kommersiellt intresse för gamla spel, och därmed en ekonomisk drivkraft för spelutvecklare att gräva i arkiven och blicka bakåt lika mycket som framåt.

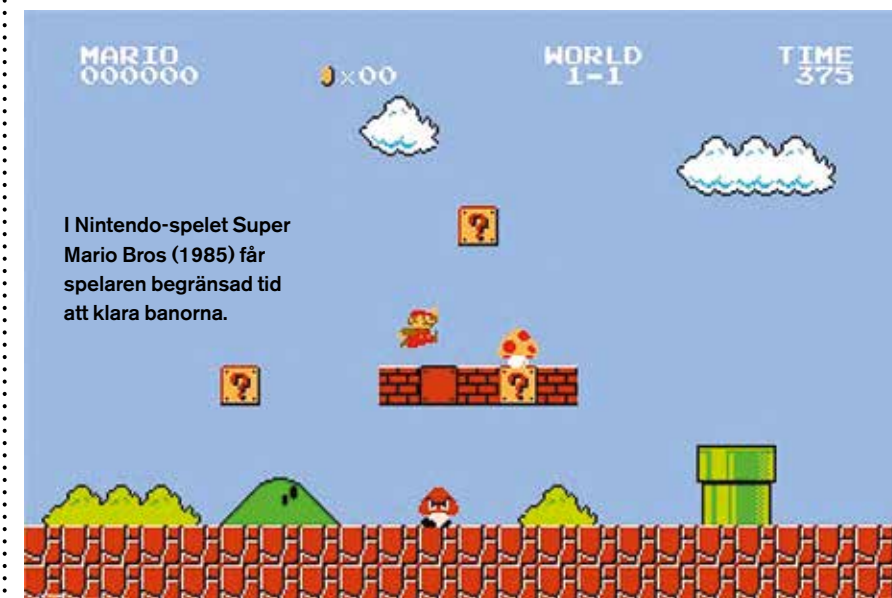
Varför har du gjort ett spel som handlar om tid?

— Jag har alltid älskat populärkulturella tidskapslar, men det har hittills varit en bristvara i spelvärlden. Med *198X*

198X – ett spel om tid.

ville jag göra ett närmast självbiografiskt spel, som berättar både min egen och en bit av spelkulturens historia. 80-talet formade både mig och spelindustrin i väldigt stor utsträckning, och jag tänker såklart att det är något många kan känna igen sig i. Så här med facit i hand har det häftigaste nästan varit responsen från spelare som inte ens var födda på 80-talet men ändå älskar spelet, eftersom det påminner dem om den där magiska åldern då man växer upp och upptäcker världen.

I Nintendo-spelet Super Mario Bros (1985) får spelaren begränsad tid att klara banorna.

DÅ & NU

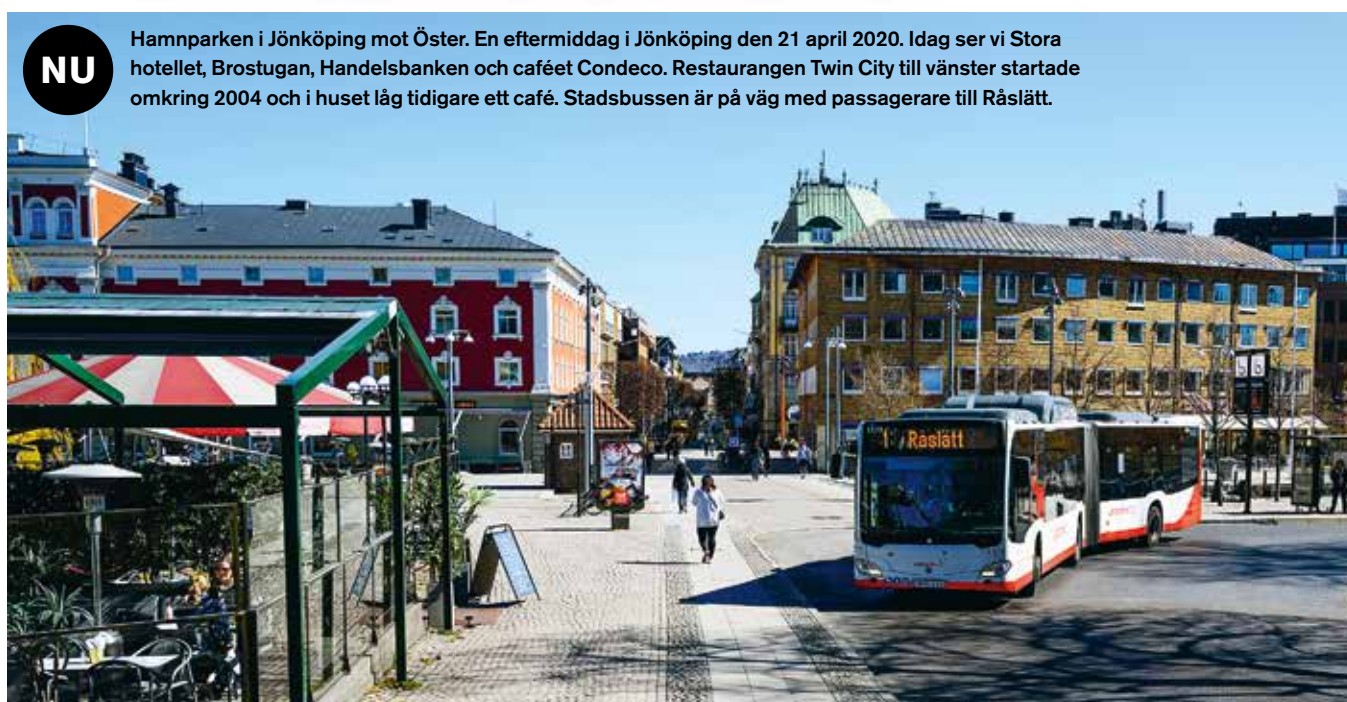
Sällan blir tidens gång så tydlig som när man betraktar gamla bilder. Här får några äldre bilder sällskap av nytagna foton från samma plats eller med liknande motiv. *Text Henrik Johansson Foto Annie Rosén*

Knut Björklingson

DÅ

Hamnparken i Jönköping mot Öster. Fotografiet är tidigast från 1932 och förmodligen från några år senare. Vindbron var en knutpunkt där spårvagnar, bilar och båtar möttes. Här kunde man också besöka telefonkiosken, köpa korv eller tanka på Shellmacken.

Annie Rosén, Jönköpings läns museum

NU

Hamnparken i Jönköping mot Öster. En eftermiddag i Jönköping den 21 april 2020. Idag ser vi Stora hotellet, Brostugan, Handelsbanken och caféet Condeco. Restaurangen Twin City till vänster startade omkring 2004 och i huset låg tidigare ett café. Stadsbussen är på väg med passagerare till Råslätt.

»Tusentals av dessa bilder kan den som vill söka fram på webbsidan digitaltmuseum.se«

I JÖNKÖPINGS LÄNS museums samlingar finns ett stort antal gamla fotografier. Tusentals av dessa bilder kan den som vill söka fram på webbsidan digitaltmuseum.se. Just nu arbetar vi med att lägga ut flygfotografier från länet och äldre bilder från Jönköping.

Här har vi valt ut några bilder som ger perspektiv på hur platser har förändrats och också kring människors arbete och levnadsmiljö. Bilderna på barnen väcker tankar om vad barnen kommer att leka med om ytterligare hundra år. Torgen och

parkerna som avbildas är fortfarande viktiga platser i staden för människors möten. Kommer dessa platser alltid vara ett nav i staden? Möbeltillverkningen har starka traditioner. Hur kommer vår industri i Småland se ut i framtiden? ✕

FRD 970. Ur Frimmaryds hembygdsförenings deponerade bildsamling på Jönköping läns museum

DÅ

Barn spelande puttekula, någonstans i Frimmarydstrakten, Aneby kommun, på 1930-talet. Foto av bygdefotografen Oskar Jarén.

Annie Rosén, Jönköpings läns museum

NU

Barn en april dag 2020 vid Karlslunds hembygdsgård i Tännö, Värnamo kommun.

Jönköpings läns museums arkiv

DÅ

Ett kolorerat vykort från Stortorget i Nässjö, skickat omkring 1909. Till höger syns hotell Svensson. Vykortet är tryckt av Aktiebolaget Grapes konstförlag i Stockholm.

Annie Rosén, Jönköpings läns museum

NU

Stortorget i Nässjö, 21 april 2020. Hotell Högland ligger idag där Hotell Svensson en gång låg. Torget används nu som bilparkering och har fortfarande torghandel på torsdagar.

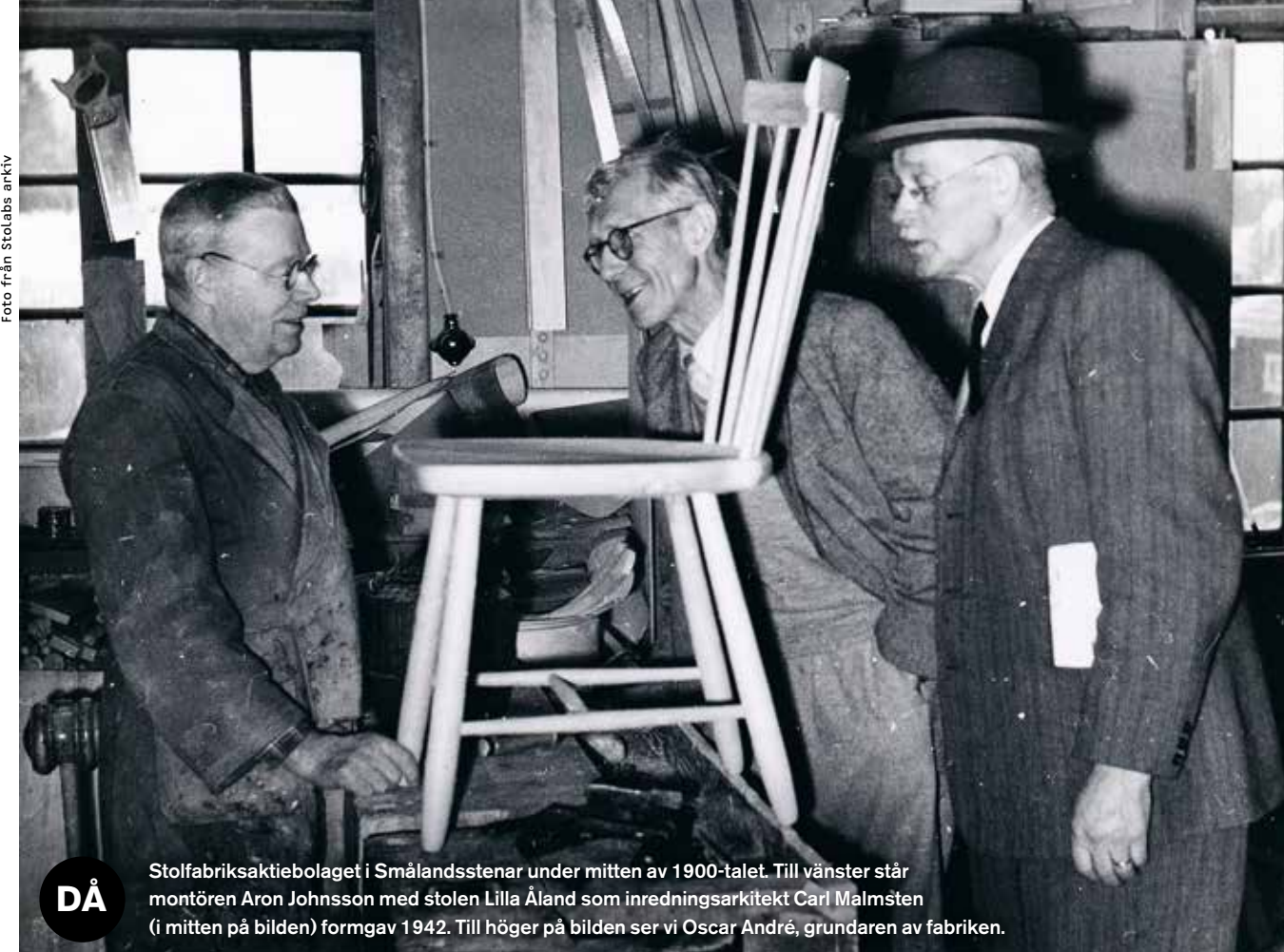

Foto från Stolabs arkiv

DÅ

Stolfabriksaktiebolaget i Smålandsstenar under mitten av 1900-talet. Till vänster står montören Aron Johnsson med stolen Lilla Åland som inredningsarkitekt Carl Malmsten (i mitten på bilden) formgav 1942. Till höger på bilden ser vi Oscar André, grundaren av fabriken.

Annie Rosén, Jönköpings läns museum

NU

7 maj 2020 från samma företag nu med namnet Stolab. Stolen Lilla Åland tillverkas än idag och granskas här av ägaren Martin Johansson. Stolen framställs fortfarande från grunden i en och samma fabrik vilket är ovanligt idag. Möblerna produceras alltjämt med sakkunnigt hantverk kombinerat med moderna maskiner.

Årshögtider & utklädningsupptåg

TRADITIONER

I FÖRÄNDRING

Lucia, jul, påsk och numera Halloween. Högtider och traditioner återkommer år efter år. Men de lever vidare tack vare att de gradvis ändras och anpassas efter sin samtid.

Text Lina Midholm

»LUCIA VAR ETT elakt spöke. Det skulle vara spöket efter en elak kärring, som levde för länge sen i världen. När det blev »lussemöran» då var hon ute och sprang i stugorna och skrämd folk. Men det var inte denna kärring en firade för den en firade var vit å grann å hade ljus i håret. På herrgårdarna var det vanligt med »lussebrur»...«
[Man född 1872 i Värmland, arkivuppteckning IFGH 3752:23, Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg.]

FLERA ÅRSHÖGTIDER har genom tiderna förknippats med olika former av upptåg då ungdomar klädde ut sig och drog runt i gårdarna för att tigga

»Traditioner
har inte blivit
mindre viktiga för
oss, snarare
tvärtom.«

mat och dryck till sina gillen. Julmånaden hade flera sådana tillfällen och inleddes med lucia, som ansågs vara den längsta natten på hela året — och en av de allra farligaste — *Lusse långnatt*, då ett skräckinjagande följe av övernaturliga väsen som leddes av den elaka lussekärringen troddes fara

genom luften. Och i arkivuppteckningar från 1800-talet kan vi läsa om lussegubbarna, utklädda till oigenkännlighet i utochinvända pälsar och med sotade ansikten och lösskäg.

DET INLEDANDE citatet berättar om skarven mellan ett äldre lussefirande och ett nyare, mellan folkets stugor och herrskapets salonger. Herrgårdslucian var, till skillnad från lussegubbarna, vitklädd med rött sidenband runt midjan och lingonkrans med ljus i håret. En lucia som liknade den vi är vana vid att se idag, förutom att det inte var ovanligt att det var djäknar (manliga studenter) som klädde ut sig. Genom åren har många starka röster gjort sig hörda om hur en

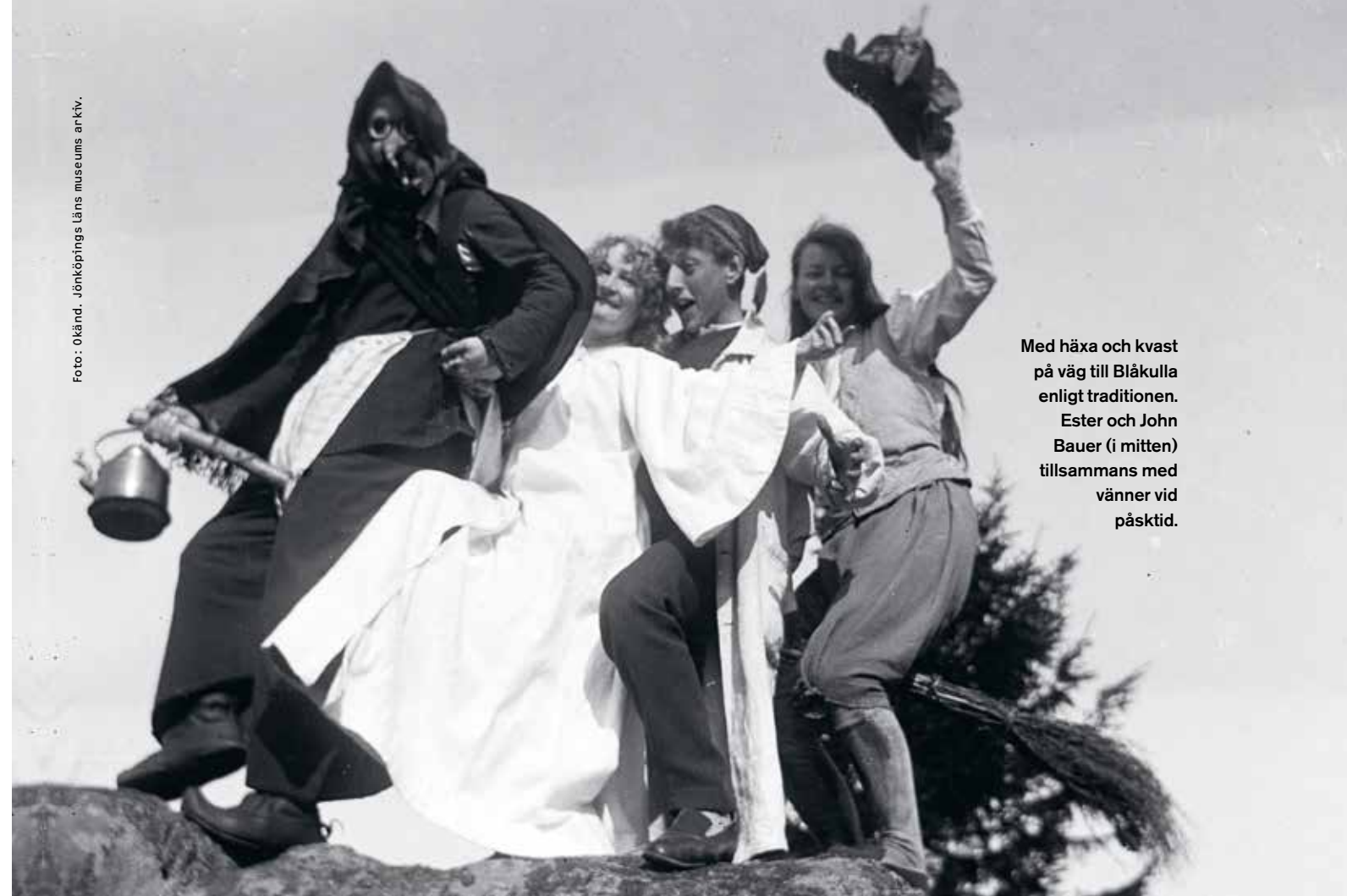

Foto: Okänd. Jönköpings läns museums arkiv.

Med häxa och kvast
på väg till Blåkulla
enligt traditionen.
Ester och John
Bauer (i mitten)
tillsammans med
vänner vid
påsktid.

Anders Karlsson. Västergötlands museums arkiv.

Lussegubbar
i Häljestena,
Grästorps,
år 1930.

Lekskolan i Gränna 1963. Barnen var utklädda troligen för påskfirande.

Percy Heldebrandt. Gränna Museums arkiv

En pojke blir fotograferad som påskkärring i slutet av 1950-talet.

Evert Andersson. Jönköpings läns museums arkiv

Anna Hållens

Dagens tradition med små barn utklädda till fräkniga påskkärringar börjar så smått avta.

Percy Heldebrandt. Gränna Museums arkiv

Ringdans på lekskolan i Gränna, jultid 1963.

lucia ska vara. Ljus eller mörk, lång- eller korthårig? Och får det verkligen vara en man? Oavsett vad, så ses det i dag som ett hedersamt uppdrag. Men det fanns en tid då det snarare upplevdes som skamligt att bli vald till lussebrud. Flickan i fråga fick gärna ha ett oäkta barn, och det var lätt att få rykte om sig att vara oanständig, och på vissa håll sades det att »den som en gång varit lussebrud, hon får aldrig brude-skud«.

I folktraditionen har den könsöverskridande utklädseln varit vanlig vid flera årsbundna utklädningsupptåg.

Under upptågen rådde ett slags undantagstillstånd då samhällets normer och tabun ställdes på ända, då nästan vad som helst var tillåtet. De påskkärringar vi känner i dag som rödkindade små barn med målade fräknar och huckle var en gång, precis som lussegubbarna, utklädda till oigenkännlighet.

I en tid, inte alltför avlägsen en verklig tro på häxor, drev ungdomarna runt, ställde till med ofog och skämtade vilt om häxor och deras färd till Blåkulla på

»Traditioner omskapas och återskapas för att passa in i livet och i tiden.«

skärtorsdagsnatten, då man trodde att alla onda makter släpptes fria i samma stund som Judas förrådde Jesus.

Vi människor har behov av små avbrott i vardagen. Något som gör att inte alla dagar ser likadana ut. Högtider som upprepas kan bli till traditioner, som en kedjereaktion. En gång ingen gång, två gånger kanske en början, tre gånger början till en tradition. Traditioner överförs ofta från en person till en annan. De kan påverkas av olika årstider, av religion och trosföreställning. De kan påverkas av var i livet vi befinner oss, av olika händelser, av

media och populärkultur samt av människor runt omkring oss. För en del blir traditioner extra viktiga när man bildar familj. Kanske väcks önskan om att vilja föra något vidare till nästa generation — men också att skapa något eget. Traditioner omskapas och återskapas för att passa in i livet och i tiden.

I ETT SAMHÄLLE där allt är mer rörligt och där folk upplever stora förändringar kan traditioner få ökad betydelse. Betydelse för vem vi vill vara, vilken grupp vi vill tillhöra. Vil-

ken grupp vi får tillhöra. För traditioner kan skapa samhörighet, men de kan också dra gränser och åsikterna blandas om vad som är — och vem som har — rätt eller fel.

I folkminnesarkiven runt om i landet finns tusentals berättelser om människors högtider och traditioner från »förr i tiden«. Det som för många än idag upplevs som genuint, äkta och svenskt. Julen är just en sådan högtid som kan uppfattas som något gammalt och viktigt. Något som finns kvar från det förflutna, har sett — och ska se — likadant ut som på farmors och mormors tid.

Luciatåg med Lucia, tärnor, stjärngossar, bagare, tomtar och en sotare i Jönköping. Fotograferat av Gustav Andersson, verksam under 1920–1960-talet. Jönköpings läns museums arkiv.

Luciafirande i Gränna kyrka 2019, som också sändes i Sveriges Televisions Luciamorgon.

En Bullerby-jul. En Fanny och Alexander-jul.

Fram till mitten av 1800-talet bodde de flesta människor i Sverige på landsbygden och försörjde sig på jordbruk. Förändringar skedde, men långsamt och man levde ungefär på samma sätt som man gjort under flera generationer. Mot slutet av 1800-talet växte industrier och fabriker fram. Många människor lämnade landsbygden och flyttade in till städerna för att få jobb, eller så tvingade nödår och missväxt dem att emigrera till ett annat land. Men förändringar kan skapa oro och i spåren av urbanisering, industrialisering och emigration väcktes rädslan för att det gamla äkta svenska bondesamhället skulle försvinna. Det var nu som

»Den som
en gång varit
lussebrud, hon
får aldrig
brudeskrud«

det blev intressant att samla in det som idag finns sparad i de olika folkminnesarkiven. Forskare och studenter reste land och rike runt för att prata med de äldsta i byn, de som kunde minnas, berätta och återberätta så långt tillbaka i tiden som möjligt.

HÖGTIDER OCH utklädningsupptåg i Sverige är av olika åldrar och från olika håll i världen med inslag från både folktro och religion. Deras kontinuitet och förändring speglar samhället vi lever i, här och nu, samtidigt som de har en historisk förankring. De skämtsamma och stöjiga lussegubbarna har blivit allvarsamma och högtidliga. Dagens lucias vara eller icke-vara diskuteras, främst bland föräldrar med barn i förskola och grundskola. De skrämmande påskkäringarna fick ge vika för små barn med målade fräknar i ansiktet, en tradition som även den så smått börjat ebba ut. Vi skulle kunna säga att dessa olika företeelser nu har samlats i det USA-importerade halloweenfirandet med irländskt ursprung. Än så länge

attraherar detta utklädningsupptåg de flesta ålderskategorier. De som förfasas spår bara på attraktionen som på så sätt spelar på dagens normer och tabun, en balansgång mellan lek och allvar. Samtidigt vallas även detta upptåg in under alltmer ordnade former genom regler om till exempel vilken dag som är den rätta för »bus eller godis« och tända lyktor vid ytterdörren.

JULTIDEN TÄNJRER på gränserna. Adventsljusstakarna sätts upp redan runt allhelgona för att mota bort novembermörkret. Skyltsöndagen har flyttat från två veckor före jul till mitten av november. Många sätter in julgranen allt tidigare för att sedan kasta ut den direkt efter julafton istället för på tjugondag Knut då (enligt traditionen) julen dansas ut. Men den här dagen,

som också är julens sista utklädningsupptåg, firas fortfarande stort under karnevalsliknande former på flera platser runt om i landet.

Juldagen, som inleddes med julotta tidigt på morgonen och därefter förknippades med frid och vila, sågs länge som julens heligaste dag. En tråkig dag då besök och lek skulle undvikas, då affärer, biografer och dansställen var stängda. Julottan har på flera ställen fått ge vika för julaftons midnattsmässa och utställena, kanske främst på mindre orter, annonserar med så kallade *hemvändarkvällar* redan till juldagen, då ungdomar som flyttat kommer hem för att umgås med familjen och samtidigt kan gå ut på krogen och träffa gamla vänner. Längre tillbaka i tiden var det först på annandagen som de stora julkalasen tog vid, då staffans-ridarna

drog runt i gårdarna och på sina håll även fick sällskap av trettondagens stjärnspel. Resterna av dessa sällskap finner vi i dagens luciatåg, i stjärngossarna och visan Staffan Stalledräng.

HÄR HAR JAG GJORT några nedslag bland högtider och utklädningsupptåg som på ett eller annat sätt har bytt identitet och som lever vidare i olika former och skepnader. Traditioner har inte blivit mindre viktiga för oss, snarare tvärtom. Men de behöver ständigt förändras och omskapas efter människors liv och den tid vi lever i, annars försvinner de och ersätts av något annat. ✕

LINA MIDHOLM är etnolog vid Sagobygden i Ljungby och fram tills nyligen verksam vid Institutet för språk och folkminnen, Göteborg. Hon är bosatt i Värnamo.

Arkeologens eviga fråga

Adobe Stock

»Hur gammalt är det?«
Det kan vara den vanligaste frågan en arkeolog får.
Men hur vet man svaret på den?
Vilka verktyg finns det för att datera?

Text Ann-Marie Nordman

FÖR DEN FÖRHISTORISKA arkeologin är datering av händelser, konstruktioner och föremål av stor vikt. Till skillnad från den historiska tiden har vi här nästan inga skriftliga källor.

Relativa dateringsmetoder

Tiden och rummet är de viktigaste referenserna när vi tänker på våra liv.

Vi använder ofta relativ datering: »Kalle blev frisk efter att han hade flyttat till nya huset«. På liknande sätt har historiska händelser daterats i relation till andra historiska händelser »Egyptens näst största pyramid uppfördes under farao Khafres regerings-tid«. Vi vet att farao Khafres regerade för över 4 000 år sedan, men närmare

än så har vi inte kommit. Ju längre bakåt i tiden vi går desto osäkrare blir dateringarna. Vi kan i bästa fall utröna i vilken följd olika saker hände men vi har inga årtal.

Runt Östersjön kan man använda landhöjningen som relativ dateringsmetod — fast en ganska grov sådan. Efter istidens slut när landet höjdes har

stranden flyttat allt längre ut genom årtusendena. I Bottenviken är höjningen tydlig än i dag. Bryggor och båthus som för hundra år sedan byggdes vid stranden kan idag stå flera hundra meter från havet. Ju längre söderut vi flyttar oss desto långsammare är höjningen — och i Skåne och på västkusten har istället landsänkningen gjort att

bryggor har hamnat under vatten. Boplatser från stenåldern kan grovt dateras när man vet hur högt över havet de ligger. Vid Östersjökusten ligger till exempel cirka 7 000 år gamla stenåldersboplatser 70 meter över havet.

Ett annat relativt sätt att datera är med hjälp av stratigrafi. Det innebär att av två jordlager bör det som ligger

överst vara yngre. Men tänk om någon har grävt på platsen och jordlagren har blivit sammanblandade eller till och med bytt plats? Denna fråga måste man som arkeolog alltid ta ställning till. Jordlagren kan dateras genom fyndföremålen i dem. Under de senaste 200 åren har forskare byggt upp typologiska (utvecklings-)serier för olika

Prover för årsringsdatering tas i stockar som utgjort grunden till ett hus i Jönköping. En 5 centimeter tjock träskiva sågas ur en kraftig stock. I det här fallet hade stocken fällts 1624.

Leif Björkman studerar en pollenpelare från en mosse i Hedenstorp väster om Jönköping där läns museet gjort flera arkeologiska undersökningar.

Över hundra årsringar ger mycket säkert resultat. Färre än femtio ringar kan i värsta fall peka på två helt olika tidsperioder.

För kilskrift användes små lertavlor, och senare även vaxtavlor. I början användes de för administration och bokföring av handelsvaror. I den mjuka leran trycktes tecknen in med en kilformad pinne.

Förhistorisk och historisk tid

Förhistorisk tid: tiden innan skriftspråk.
Historisk tid: tiden då det skrivna språket var allmänt känt. I Mesopotamien anses historiska tiden börja för ungefär 5 000 år sedan i och med kilskriften. Hos oss i Norden börjar det för ungefär 1 000 år sedan i samband med kristnandet och i Nordamerika på 1500-talet med européernas intåg.

Dateringsmetoder

En sammanfattning av absoluta dateringsmetoder som används inom nordisk arkeologi, och hur långt tillbaka i tid man kommer:

Skriftliga källor	ca 1 000 år
Dendrokronologi	7 000 år (i Sverige) 11 000 år (i Europa)
Kol-14	12 000 år (i Norden) 50 000 år i andra delar av världen

arkeologiska föremålskategorier — lerkrukor, stenxor, svärd med mera. Grundtanken är att man börjar med det enklare och går mot alltmer avancerat. En sådan serie är inte helt linjär eftersom två eller flera olika typer kan ha förekommit samtidigt, eller så kan det finnas luckor i serien.

Ytterligare en relativ stratigrafisk metod är pollenanalys. I en mosse tas en pollenpelare — man borrar ner ett ihåligt rör i mossen, tar upp det med innehållet och kan då få en stratigrafisk lagerföljd. Äldst är längst ner och i de olika nivåerna kan man sedan hitta

växtpollen av olika sorter och mängder. Man kan se hur växter dyker upp eller försvinner i perioder, hur marken intill har odlats eller vuxit igen med skog. Om man dessutom hittar kolpartiklar i lagren kan man datera dem.

Absolut datering

Till sin hjälp har forskarna även använt andra, absoluta dateringsmetoder så som historiska skriftliga källor för företeelser yngre än 1 000 år, kol-14-metod, dendrokronologi med flera. Genom att använda relativa och absoluta metoder parallellt kan man snäva

in dateringarna. Och även bland absoluta metoder kan man dra nytta av parallellmetoden.

Vid kol-14-metoden utgår man från kol-14-isotopens halveringstid. Växter tar upp koldioxid genom fotosyntesen, och så länge de lever är deras kol-14-halt samma som atmosfärens. Djuren i sin tur får koldioxid från växter, direkt eller indirekt, och de har också samma halt som atmosfären. När en växt eller ett djur dör börjar kol-14-atomerna att halveras. Efter 5 730 år finns hälften kvar. Genom att mäta mängden kol-14 kan man med 50–200 års nog-

»I Sverige finns en serie på tall från Torneträskområdet som är över 7 400 år lång.«

grannhet säga när organismen dog. Kol-14-metoden är inte exaktare än att resultatet bara ger en ungefärlig ålder som kan variera med ett par hundra år.

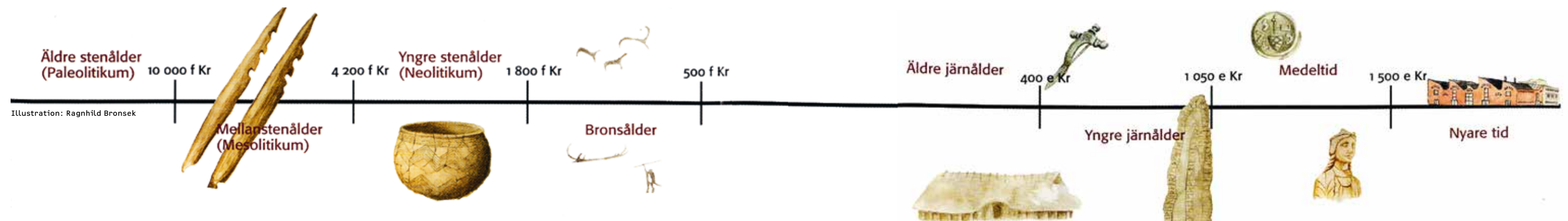
Dendrokronologi eller årsringsdatering utgår från trädens årsringar. På våra breddgrader växer träden bara under sommarhalvåret. Under vintern stannar tillväxten av, vilket ger tydliga årsringar med mörka och ljusa fält.

Årsringarnas tjocklek varierar beroende på nederbörd och mängden sol under växtperioden. Genom att börja med ett träd vars fällningsår är känt och passa in årsringar med överlappande serier bakåt har man nått flera tusen år tillbaka i tiden. I Sverige finns en serie på tall från Torneträskområdet som är över 7 400 år lång. Med denna metod kan man på året när datera när virket till olika byggnads-

konstruktioner och skepp fälldes.

Det finns många andra dateringsmetoder som används för mycket längre serier — hundratusentals och miljoner år. Dessa är dock inte aktuella för arkeologer i Norden eftersom det här knappt finns spår av människor från före den senaste istiden. ✕

ANN-MARIE NORDMAN är arkeolog vid Jönköpings läns museum.

BRONS- KITTELNS RESA

genom tvåtusen år

Från vår tideräknings början till idag.
Från romarriket till Visingsö. Det här arkeologiska
fyndet har gjort en resa i både tid och rum.

*Text Anna Ödeén
Illustration Calle Ödeén*

DEN HITTADES i en gravhög på Visingsö redan år 1655 och lämnades då in till Per Brahe på Visingsborg. Den är en bronskittel, ett arkeologiskt fynd som är ovanligt väldokumenterat från 1600-tal och fram till idag. Hur bronskitteln kom till våra trakter är dock inte lika klart, men vi kan ha en teori. Följ med på en Östlandskittels resa genom tvåtusen år från romarriket till en kista på Visingsö.

Resan startar

Bronskittlar av den här typen kallas för Östlandskittlar och de har fått sitt

namn efter Östlandet i Norge, men härstammar inte därifrån utan från romarriket och troligen från en romersk provins vid limes. Limes är den romerska gränsen upp mot Germanien som sträckte sig utmed floderna Rhen och Donau. I romarriket var kittlarna husgeråd och de användes som förvaringskärl, bland annat för vin. När man läser litteratur kring den här typen av föremål finns det olika teorier om var de är gjorda, men de flesta forskare pekar på en tillverkning i Gallien, dagens Frankrike, medan andra menar att de är från Italien, trakten runt Rhen eller till och med Norden. Tillverkningen skedde efter år 0, ungefär från

70 till 300 e.Kr. Det är alltså där kittelns resa börjar.

Den är tillverkad i brons. Kitteln utgörs av en driven, tunn plåt med en pålodd botten och man kan också se spår av lagningar. Tittar man noga kan man se att den har parallella linjer strax under mynningen, vilket är speciellt för just den här typen. Den har också haft ett handtag och man kan se var nitarna suttit.

Färden går norrut

Fram till omkring år 0 hade romarna ständigt expanderat norrut över den europeiska kontinenten, men efter ett svidande nederlag mot germanerna vid

Östlandskitteln
på kistan i
Brahekyrkan.

»Kitteln har förmodligen
vandrat genom många händer på
sin väg norrut.«

Annie Rosén

Teutoburgerskogen, var det läge för dem att ändra strategi mot mer diplomati och allianser. Under fredliga perioder skedde också ett varuutbyte över limes. Detta gav i sin tur ett flöde av varor, men också kulturella influenser, till oss i Skandinavien. Det förekom viss införsel direkt, troligen genom soldater som återkom hem efter att ha varit i tjänst hos romarna, men vanligast var att föremålen gick genom ett socialt nätverk som var uppbyggt av gåvor och byteshandel. Kitteln har förmodligen vandrat genom många händer på sin väg norrut och färdats genom ett nätverk av hövdingar eller andra personer som varit på resa. Man kan se i det arkeologiska materialet att mycket passerade dagens Danmark och sedan via Västergötland in i Sverige och kanske var det den vägen kitteln kom till Visingsö.

Framme på Visingsö

Någon på Visingsö har under århundradena efter Kristi födelse haft så mycket makt och prestige att han eller hon kunnat byta till sig en bronskittel från det romerska riket. Intressant i sammanhanget är forskning som visar att det var härkomsten och den sociala positionen som var viktig, inte om man var man eller kvinna. Men det rörde sig alltså om någon i ett övre samhällsskikt som sedan valde att använda kitteln vid en begravning, ett nytt kapitel i kittelns historiska resa.

Vanligast här hos oss är att Östlandskittlarna har använts som gravurnor. Då har den som dött kremerats och de brända benen har sedan samlats ihop och lagts i kitteln. I källorna som finns runt Visingsökitteln beskrivs den bland annat så här: »... i en på Wisingsö öppnad större ätthög blifvit funnen en kopparurna, med människoben ...«. En anteckning som är gjord av prästen på ön under tidigt 1800-tal

Brahekyrkan
där kitteln har
förvarats sedan
1600-talet.

Annie Rosén

»Per Brahe tyckte att
den passade bra i hans
kuriosakabinett i
Brahekyrkan.«

beskriver att den hittades i en hög på öns södra gravfält, men vi vet alltså inte säkert var.

På Visingsborg

På Visingsö har ett stort antal gravar tagits bort för att ge ny mark för odling och det är troligen också under bortskyfflandet av en gravhög som någon träffade på en urna i brons den där dagen år 1655. Kanske kände den som hittade den på sig att det här var ett speciellt fynd, stenyxor hade man sett ett flertal av när man arbetade på åkrarna, men den här? Därför lämnade upphittaren den till greven, det finns nedskrivet att den lämnades in på kansliet på Visingsborg.

Per Brahe tyckte att den passade bra i hans kuriosakabinett i Brahekyrkan. Ett kuriosakabinett var något av den tidens adliga hobby, en privat samling med diverse märkliga föremål. I den här samlingen finns bland annat en miniatyr över stallet i Jerusalem, en flintyxa och en hårboll ur en komage. Nu hamnade alltså kitteln i en barockkyrka.

I Sverige har vi världens äldsta kul-

turminneslag. Redan 1666 trädde *Placat och påbudh om gamble monumenter och antiquiteter* i kraft. Det var prästerna ute i socknarna som var ansvariga för att dokumentera bygdens fornminnen. På Visingsö finns en nedteckning som gjordes 1689 av prästen Sveno. M. Oxelgren. Han tar bland annat upp ruinen vid Näs, runstenar och öns alla gravhögar men där finns också en anteckning om Östlandskitteln. »Een Koppur Urna står i kyrckio-kisten, den Sahl. Drotzen låtet dijt sätia, som funnetz i en högh här på Öön, af två wngefehr kannors Capacitet«. Ungefär: »En kopparurna står i kistan i kyrkan, vilken salig drotsen (det vill säga Per Brahe) har placerat där, den hittades i en hög här på ön och har ungefär två kannors storlek.« (En kanna är ungefär 2,6 liter.)

Det är inte vanligt att fynd tas upp i de här äldsta anteckningarna, men kanske kände han att det vilade ett extra stort ansvar på honom nu när självaste greve Per hade lämnat över den?

Kitteln idag

Sen fortsätter kittelns resa genom historien via diverse dokument och genom inventarieförteckningar som gjorts över kyrkan. Bland det sista är en brevväxling från 1960-talet mellan Jönköpings läns museum och kyrkorådet på ön, mellan vilka en dragkamp om Östlandskitteln råder. Båda sidor hänvisar till det stora antalet turister och skolklasser som ska få möjlighet att se den. Men öborna vinner, stolta över sin ö och vad som hör den till.

Nu är alltså kitteln väl omhändertagen och i säkert förvar i Brahekyrkan. Den har gjort en lång resa både i tid och rum. ✕

ANNA ÖDEÉN är arkeolog vid Jönköpings läns museum och bosatt på Visingsö.
CALLE ÖDEÉN är konstnär och illustratör.

Titanic lämnar Southampton, 12 april 1912.

Fotograf okänd. Sjöhistoriska museet

När tiden stannade på kl. 02.19

Ibland gör tiden att de kända blir okända och de okända blir kända. Vilka historiska gestalter vi minns och hur vi använder oss av dem är ingen slump.

Text Anders Dybelius

MÄNNISKAN ÄR EN tidsvarelse. Vare sig hon vill det eller inte bär hon både dåtid, nutid och framtid i sitt inre. Under bråkdelen av en sekund kan hon till exempel dra sig till minnes vad hennes farmor berättade om sin farmor som levde fyra generationer tillbaka i tiden. En tidsram omfattande 150 år. För människan började tankarna om det förflutna när hon först sa »det var«, det vill säga när människan började berätta saker värda att minnas såsom erfarenheter, händelser, personer och ursprung.

Vi konsumerar historiska gestalter

Människor har i alla tider använt sig av historia för att beskriva nuet och fram-

tiden, men det är först 1874 som den första skrivna betraktelsen utgavs om vad vi har för nytta av historien. Det var Friedrich Nietzsches lilla skrift *Om historiens nytta och skada för livet, en otidsenlig betraktelse*. I Sverige skapades inom den nya forskningsdisciplinen historiedidaktik i början av 1980-talet begrepp som historiebruk och historiemedvetande. Det är uttryck för att vetenskapligt synliggöra såväl enskilda som grupperns användande av historia.

Är det slumpen som avgör vad vi använder för historia i nuet eller i framtiden? Knappast! Allt vi möter är väl-regisserat och framsprunget av såväl stat som av offentliga eller privata aktörer. Människor har medvetet arbetat

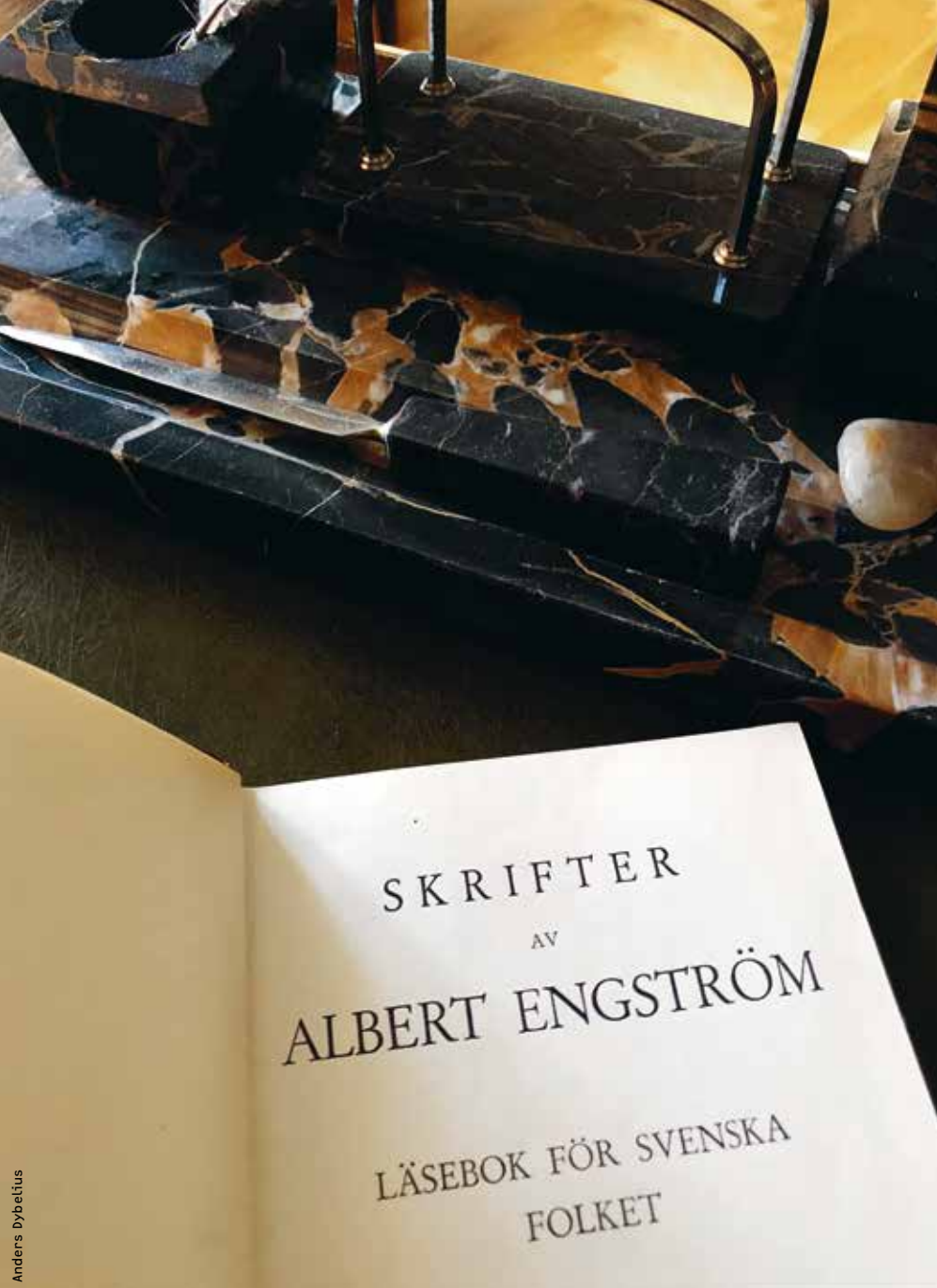
eller arbetar med att bevara, minnas och vårda för eftervärlden. Vilka personers minne kommer då att bevaras och vilka ska framhållas?

Egentligen är över tid hela samhället ett enda stort museum, eftersom det är vi människor som avgör vad som ska bevaras. Det har sagts att de döda är de svagaste av de svaga. Vi använder och tolkar hur och vad vi vill ska sägas om de döda och de kan inte försvara sig. Existentiella, kommersiella och ideologiska intressen för en ständig kamp om vilka personer som ska bli ihågkomna över tid och rum och hur budskapet om dem marknadsförs. Vi konsumerar historiska gestalter över tid så länge som de tjänar våra syften. Johan Asplund formulerar det kanske

Anders Dybelius

Gravstenen finns på Åsenhögas ödekyrkogård, där tiden stannade 1857. Då stod dagens nyklassicistiska kyrka i Åsenhöga klar och den gamla träkyrkan revs. Kvar blev ödekyrkogården med dess gravstenar.

Varje sommar framför
Hults hembygdsförening
dramatiseringar baserade på
Albert Engströms berättelser.

det av kulturarv och då i form av historiebruk och historiemedvetande. Sverige har världsrekord i litterära sällskap, närmare bestämt 117 stycken. Tillsammans med hembygdsföreningarna utgör de en av vår tids största folkrörelser.

I Jönköpings län återfinns ett av kulturarven i form av Viktor Rydbergs-sällskapet som bildades 1986. Rydbergs start i livet var svår då han var ett så kallat fattigbarn. Rydbergssällskapet framhåller att vi ska minnas honom för hans författarskap och journalistik. Ett annat sällskap i Jönköpings län är Albert Engströmssällskapet som bildades 1981 och som idag har över 900 medlemmar. Man vill där bevara minnet av Engströms författar- och konstnärskap. Eksjö museum rymmer en stor Engström-samling. Hults hembygdsförening framför också varje sommar i Hult dramatiska verk baserade på Albert Engströms berättelser. Engström som var känd för sin ordkonst myntade följande uttryck: »De säger att det är så fattigt i Småland, men det är inte så farligt för vi är så många att dela på det.«

Alf Henrikssonsällskapet är ett av de största i landet med centrum i Huskvarna där Henriksson föddes 1905. Det bildades 1996, ett år efter författarens död. Syftet är att bevara och hedra minnet av Henriksson och hans litterära verk. Smålandsskalden Pälle Näver (Josef Högstedt) från Stenberga i Jönköpings län, hedrades med ett sällskap uppkallat efter sig 1997, det vill säga på hundraårsdagen av hans födelse. Högstedt ville bli militär och värvade sig till kungliga livgrenadjärskompagniet under första världskriget, men insjuknade allvarligt i TBC under en

»Hon blev genom tiden
och med sin höga ålder,
känd som den sista
överlevande från Titanic«

manöver. Ingen trodde att han skulle överleva, men tiden ville något annat. Under sjukdomstiden blev diktandet hans räddning mot ångesten och tankarna kring livet.

Även om sällskapen framhåller olika personer och deras livsgärningar har de ett tidlöst och gemensamt budskap. De pekar alla på hur vi trots olika livsöden och förutsättningar kan göra något av våra liv. Det är vi själva som avgör hur vi använder vår kognitiva förmåga och motivation att förvalta tiden utifrån våra arv som tidsvarelse med ett då-, nu-, och framtidsperspektiv. Kanske är tiden det mest demokratiska vi har, då vi alla har 24 timmar om dygnet att disponera. Hur minnet kring en person sedan brukas är upp till eftervärlden att avgöra.

På Viktor Rydbergssällskapets hemsida skriver man: »Vid sin död landets mest aktade kulturpersonlighet, nu nästan glömd.« Rydberg är långt ifrån ensam om att bli bortglömd. Citatet fångar på ett uttrycksfullt sätt historiemedvetandets innersta väsen och visar på det faktum att då-, nu-, och framtid ständigt är i rörelse kring vilka gestalters minne som används i tiden.

En okänd blir känd

Äldre förebilder tappar sakta sin dragningskraft och nya tar vid. Inte sällan sker detta genom filmens genomslagskraft. Hur många visste vem Oscar Schindler var innan filmatiseringen av *Schindlers list* 1993 eller vem kände till slaverimotståndaren Harriet Tubmans öde som blev film (*Harriet*) 2019?

För att återknyta till Jönköpings län finns en koppling till filmen *Titanic*. I Alseda by utanför Vetlanda föddes 1871 Carl Oscar Asplund tillika hans

blivande hustru Selma. De utvandrade till Nordamerika och fick fem barn, Oskar, Clarence, tvillingarna Lillian och Carl samt Edvin. I maj 1909 kom familjen tillbaka till Alseda och köpte en gård. Efter några år beslöt de att återigen återvända till Nordamerika och i mars 1912 flyttade de från Repperda Gustafgård i Alseda. Resan gick med fartyget Titanic. För sista gången såg Lillian, fem år, sin far och bröderna Oskar, Clarence och sin tvillingbror Carl på fartygets däck. Lillian, hennes tre år yngre bror Felix och mamma Selma tog plats i en livbåt och klarade sig därmed från katastrofen. Senare fann man pappa Carls livlösa kropp i vattnet.

Lillian Asplund överlevde sin mam-

ma Selma som dog 1964 och som under sin levnad aldrig kom över katastrofen. Lillian överlevde även brodern Felix som gick bort 1983. Lillian blev 99 år gammal och dog i maj 2006. Hon blev genom tiden och med sin höga ålder, känd som den sista överlevande från Titanic och som fortfarande minnes katastrofen från 1912. Hon gifte sig aldrig och när man gick igenom hennes tillhörigheter fann man i en skokartong pappa Carls klocka där tiden hade stannat på 02.19, vilket var den exakta tiden när Titanic sjönk. Ibland gör tiden att de kända blir okända och de okända blir kända. ✕

ANDERS DYBELIUS är författare och fil.dr i historia, verksam vid Jönköping University.

Viktor Rydberg (1828-1895) föddes i Jönköping, och det är också där det litterära sällskapet till hans minne bildades 1986.

allra bäst i *Tid, rum, individ och kollektiv*, genom att säga: »Odödlig är man bara så länge samhället finner för gott att hålla en vid liv.«

Redan i skolan möter vi historia i form av det akademiska ämnet, men i skolans samtliga kursplaner i historia påtalas inte mer än två personer som nämns vid namn, Drottning Kristina och Karl XII, och det är i kursplanerna för årskurs 4–6. Det är istället upp till läraren att göra rollbesättningen och att framhålla de goda aktörerna likaväl som de onda.

Utanför skolans värld finns en

mängd olika historiska sällskap tillkomna på privat initiativ, vilka vill bevara minnet av olika människor. I Sverige finns drygt 2 000 hembygdsföreningar med cirka 450 000 medlemmar. Enbart i Jönköpings län finns 137 hembygdsföreningar med 25 000 medlemmar. Med hjälp av sociala medier kan människor i diasporan behålla kontakten med den bygd de en gång lämnat.

Litterära sällskapens budskap

Vårdandet av minnet kring en person är det mest förekommande användan-

MEDLEMSNYTT för Jönköpings läns hembygdsförbund

Hembygdsgården i Byarum.

Byarums Hembygdsförening

Byarums hembygdsförening **DIGITALT VALBORGSFIRANDE**

Byarums hembygdsförening har firat valborg sedan 1958. I år såg det ut som att coronaviruset skulle hindra oss. Då kom vi på idén att göra ett digitalt firande. Vi tog bilder med drönare över hembygdsgården och spelade in ett program som vi sände på Youtube. Filmen kan ses via en länk på vår hemsida och har visats över 1 000 gånger.

Människor som inte längre bor på orten har kommenterat hur fint det var och att de längtar tillbaka till hembygden.

Waggeryds museiförening **NY BOK OM WAGGERYDS IK**

Kåre Boberg har skrivit och Waggeryds Museiförening ger ut boken om Waggeryds Idrottsklubb.

Det är en färgstark och personligt präglad skildring om WIK:s sekel-långa historia, Idrottsplatsens utveckling och föreningens avtryck i det framväxande stationssamhället. Bokens höjdpunkt är berättelsen om WIK:s unika fotbollsframgångar som 1956 kulminerade med tre spelare i landslaget mot Danmark.

Deltagare i tipspromenaden

Waggeryds hembygdsråd

Hembygdsrådet i Vaggeryds kommun **TIPSPROMENADER OM BYGDENS HISTORIA**

Det finns många platser med en intressant historia. Hembygdsrådet i Vaggeryds kommun har gjort många berättelser tillgängliga genom att sätta informations-skyltar där det en gång hände. I Skillingaryd har vi i år gjort flera tipstävlingar med frågor om det som berättas på skyltarna. Via en karta har deltagarna sökt upp platsen och hittat svaren. Många har uppskattat att de i »coronatider« fått lära sig lokalhistoria och besökt ställen de inte känt till.

Forserums hembygdsförening
NYBYGGE I FORSERUMS
HEMBYGDSGÅRD
2019 påbörjades ett byggprojekt med toaletter, kök och kafélokal. Nu är bygget klart och medlemmar har målat, städlat och börjat inreda. Coronakrisen har varit på gott och ont. Vi har haft god tid att iordningställa in- och utvändigt, men vi får vänta på att ta lokaler i bruk fullt ut.
Vi är mycket nöjda och kan nu ha verksamhet hela året. Byggnaden är till för såväl medlemmar som samhällsbor och andra besökare.

Kråkshults hembygdsförening
INVIGNING AV HEMBYGDS-
MUSEET, ÅLARPS LOGE
Kråkshults hembygdsförening har sedan starten 1957 samlat på sig många saker. Föreningen fick möjlighet att disponera en loge. Nu kan man visa upp de i många fall unika sakerna: stockbåt, likvagn och repsluger eller jordbruksredskap och tvättmaskiner. Invigningen ägde rum 21 september 2019. Blott 3-åriga Sigge klippte bandet. Det officiella namnet är Hembygdsmuseet, Ålarps loge. Tidigare ägdes logen av Sigurd Ahlstedt, men nu av Siggas familj.

Adelöv-Linderås hembygdsförening
ARBETE I
HEMBYGDSPARKEN
På grund av coronaviruset har vi fått ställa in alla årliga arrangemang. Det har lett till att vi har haft större utrymme att fixa i hembygdsparken. Vi har dragit elledningar till anslags-tavla och hjärtstartare. Då vi önskar parkbelysning har vi förberett plats för detta. Vår estrad har fått sig en

ansiktslyftning genom utbyggnad och vi håller på att förbereda en äng. Tranås pastorat har valt att ha digitala gudstjänster och andakter under våren och försommaren. När de ville arrangera friluftsgudstjänster under sommaren så fick vi frågan om vi ville finnas med. Det var roligt att hembygdsparken nu skulle komma till användning! Det är fint att kunna samarbeta i en tid där vi alla blivit tvungna att ställa om.

Kråkshults hembygdsförening

Upplev Grännas historia

Grenna Museum
Andréexpeditionen
Polarcenter

www.grennamuseum.se

Tändsticksmuseet som sticker ut

JUNI - AUG
mån - fre 10-17
lör-sön 10-15

SEP - MAJ
tis-sön 11-15
mån stängt

**Fri
entré
dec-jan**

KAMPEN -TIDEN

DÅ - DU - NU

jonkopingslansmuseum.se